

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Pevnostní město Josefov jako významná muzejní instituce

Bakalářská práce

Autor:	Štěpán Slezák
Studijní program: B 7105	Historické vědy
Studijní obor:	Prezentace a ochrana kulturního dědictví
Forma Studia:	Prezenční
Vedoucí práce:	Mgr. Irena Kapustová

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Štěpán Slezák

Studium: F16BP0236

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Pevnost Josefov jako významná muzejní instituce**

Název bakalářské práce AJ: The Josefov Fortress as an Important Museum Institution

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je objasnit fungování pevnosti jako muzejní instituce, mapovat profil návštěvníků pevnosti a četnost návštěv. Dalším cílem je navrhnout řešení, jak a pomocí čeho zvýšit návštěvnost a přispět ke zlepšení efektivity prezentace objektu. V práci budou zmíněny i okolnosti založení, vzniku samotné stavby pevnosti. Pevnosti byly jednou z forem obrany a za vlády osvětského panovníka Josefa II. v 18. století jich bylo zbudováno několik. Jednou z nich je pevnost Josefov, která má svou významnou roli i v současnosti jako muzeum.

DUFFY, Christopher, Kámen a oheň: bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví, Brno 1998. HRALA, Václav, Geografie cestovního ruchu, Praha 2005. MERTLÍKOVÁ, Olga, Císař Josef II. a Josefov, Jaroměř 1991. NOVÁK, Václav, Pevnostním městem Josefovem, Jaroměř 2000. PROKEŠOVÁ, Vlasta, Pevnost Josefov, Česká Skalice 1972. URBAN, Otto, Česká společnost 1848-1918, Praha 1982. VONDRA, Roman, Josef II. (1741-1790), Praha 2010.

Anotace:

Cílem bakalářské práce je objasnit fungování pevnosti jako muzejní instituce, mapovat profil návštěvníků pevnosti a četnost návštěv. Dalším cílem je navrhnout řešení, jakým způsobem zvýšit návštěvnost a přispět ke zlepšení efektivity prezentace objektu. V práci budou zmíněny i okolnosti založení, vzniku samotné stavby pevnosti. Pevnosti byly jednou z forem obrany a za vlády osvětského panovníka Josefa II. v 18. století jich bylo zbudováno několik. Jednou z nich je pevnost Josefov, která má svou významnou roli i v současnosti jako muzeum.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Oponent: PhDr. Michal Babík

Datum zadání závěrečné práce: 13.11.2017

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením paní Mgr. Ireny Kapustové samostatně, a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. 4. 2020

Štěpán Slezák

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval paní Mgr. Ireně Kapustové za ochotu a všechny konzultace, které mi během psaní práce poskytovala. Další dík patří také vedení pevnosti Josefov za spolupráci, a to zejména Zuzaně Stádníkové a Iloně Rejzkové Zatloukalové.

Anotace:

SLEZÁK, Štěpán, *Pevnostní město Josefov jako významná muzejní instituce*, Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2019.

Cílem bakalářské práce je objasnit fungování pevnosti jako muzejní instituce a mapovat profil návštěvníků pevnosti. Dalším cílem je navrhnout řešení, jakým způsobem zvýšit návštěvnost a přispět ke zlepšení efektivity prezentace objektu. V práci budou zmíněny i okolnosti založení, vzniku samotné stavby pevnosti. Pevnosti byly jednou z forem obrany a za vlády osvěcenského panovníka Josefa II. v 18. století jich bylo zbudováno několik. Jednou z nich je pevnost Josefov, která má svou významnou roli i v současnosti jako muzeum.

Klíčová slova: pevnost, Rakouské císařství, Josefov, Josef II., muzejní instituce, návštěvnost, 18. století

Anotace:

SLEZÁK, Štěpán, *The Josefov Fortress as an Important Museum Institution*, Bachelor Degree Thesis, Philosophical Faculty, Univerzity of Hradec Králové, Hradec Králové 2019.

The aim of the bachelor thesis is to show the way Josefov fortress functions as a museum today, asking questions such as who are the visitors and how many of them visit the museum on a yearly basis. Another aim of the thesis is to suggest methods of increasing the number of visitors by making the presentation of museum more efficient. On theoretical level, the bachelor thesis deals with establishment and formation of the fortress as a key element of 18th century defense system built under the reign of Emperor Joseph II.

Key words: fortress, Austrian Empire, Josefov, Joseph II., museum institution, visitation, 18th century

1	Úvod.....	1
2	Historický kontext a význam pevnosti	2
2.1	Josef II. a jeho reformy	3
2.2	Stavba pevnosti Josefov	5
2.3	Význam pevnosti	6
2.4	Současný Josefov	7
3	Muzeum, CES a Muzeologie.....	8
4	Muzejní pedagogika	9
5	Pracovní listy v muzejním prostředí.....	10
5.1	Úloha pracovního listu v muzeu	11
5.2	Dělení pracovních listů	11
5.3	Zásady pro tvorbu pracovních listů	13
6	Pevnost Josefov jako muzejní instituce	16
6.1	Další pravidelné programy a akce pořádané Pevnostním městem Josefov.....	16
6.2	Další turisticky atraktivní místa Josefova	19
7	Kvalita prohlídek a průvodcovské činnosti	24
7.1	Pracovní list.....	25
8	Propagace	30
8.1	Zhodnocení propagace pevnostního města Josefov	30
8.2	Konkurence a srovnání se zahraničím	31
9	Stav pevnostního města.....	33
9.1	Názor obyvatel Josefova na současný stav pevnostního města.....	33
10	SWOT analýza instituce Pevnostní město Josefov	36
11	Závěr.....	40
12	Zdroje:	41
13	Přílohy.....	I
13.1	Pevnostní město Josefov – vyplněný pracovní list pro 2. stupeň základních škol....	I
13.2	Obrazové přílohy dokazující současný stav pevnosti (foto autor):.....	VI

1 Úvod

Jednou z forem obrany území rakouského vojska před nepřítelem byla opevněná stavba, bastionová pevnost. Za vlády osvícenského panovníka Josefa II. v 18. století bylo zbudováno několik pevností. Jednou z nich je pevnost Josefov, nacházející se ve stejnojmenné části východočeského města Jaroměř, ke kterému byla po druhé světové válce připojena. Zpracovat toto téma se autor rozhodl, protože se jedná o významné stavitelské dílo, které není v povědomí Východočechů příliš známo a jako významná památka má potenciál pro přilákání velkého množství návštěvníků, nejen z České republiky.

Úvodní kapitoly seznamují s okolnostmi vzniku pevnosti, historií, fungováním, samotnou stavbou a fakty ohledně pevnosti, pro lepší porozumění hlavnímu tématu, které tato práce řeší. Jedna kapitola představuje osobu císaře Josefa II a jeho inženýrů, kteří celý projekt vytvořili. Pro čtenáře je nezbytné získat základní vhled do problematiky muzejnictví, muzejní pedagogiky a edukační činnosti. Z toho důvodu jsou tato témata v teoretické části uvedena.

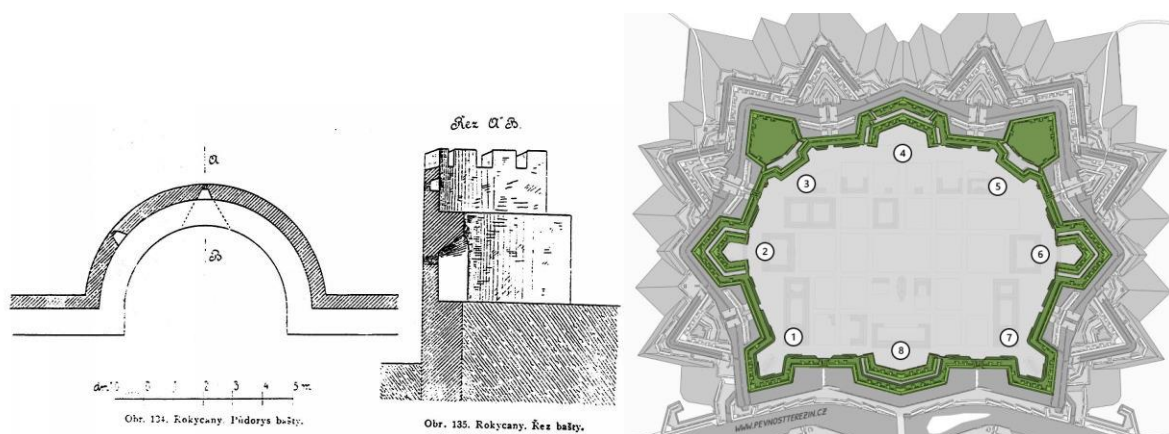
Cílem bakalářské práce je objasnit fungování pevnosti jako muzejní instituce, mapovat chod pevnosti pomocí analytických metod a rozklíčovat hlavní hrozby pro tuto instituci. Hlavní úkol je pomoci prací ke zlepšení návštěvnosti zajímavé části historie a kulturní památky, jejíž význam je značně opomíjen. V několika bodech jsou rozebírány hlavní problémy dle provedeného výzkumu a v každém bodu je uvedeno, jak by se danému problému dalo čelit. V práci je zmíněn pohled města Jaroměř na instituci a jeho úsilí zlepšit stav, ve kterém se městská památková rezervace nachází. V neposlední řadě je řešen současný stav Josefova a otázky bezpečnosti v areálu. Součástí bakalářské práce je několik konstruktivních nápadů, jak přilákat více návštěvníků do areálu pevnosti a zvýšit tak příjmy a kvalitu poskytovaných služeb institucí. Skutečnosti zmiňované v bodech jsou na konci zpracované do SWOT analýzy, která efektivně shrnuje poznatky, které bakalářská práce přináší.

Důležitým úkolem textu je také představit pracovní list pro zlepšení kvality prohlídek, který by mohl vést ke zlepšení návštěvnosti a zážitku z návštěvy, přispět k uchování povědomí o pevnosti v hlavách návštěvníků a docílit propagace ve formě doporučení k návštěvě instituce.

Ideální situace může nastat, když díky využití navržených opatření dojde ke zvýšení počtu návštěvníků a přílivu financí do pevnostního města Josefov.

2 Historický kontext a význam pevnosti

K pochopení souvislostí vedoucí k samotnému vzniku pevnosti je třeba zmínit základní historická fakta. Téma je zahrnuto na samotný začátek pro lepší vhled do problematiky fungování instituce a pro ucelenější představu stěžejních bodů, kterým se tato práce věnuje. Různé typy opevnění si lidé staví už od pradávna, protože jeden z našich základních pudů říká, že je třeba bránit svůj život a rodinu před nevídaným návštěvníkem. Čím lepší úkryt, tím větší šance, že bude vetřelec odražen. V pravěku lidé stavěli primitivní dřevěné palisády a valy, ve středověku, kdy armády nájedníků byli větší a zbraně smrtonosnější, bylo třeba přijít s modifikací opevnění na odolnější a hůře překonatelnější. Z této doby je mezi širokou veřejností rozšířeno povědomí o klasických hradbách s cimbuřím, které obepínají malebné středověké hrady. Zmiňovaný koncept byl velice účinný, až do doby, kdy Francouzi přišli s malými, lehce manévrovatelnými kanony, s jejichž pomocí Karel VIII. napadl Itálii a překonal hradby za zlomek času, na rozdíl od klasického středověkého obléhání. Kdo jiný než Italové, kteří zakusili hořkost porážky kvůli novým francouzským technologiím, by měl přijít s nápadem na upgrade opevnění. Největší výhodou nového typu opevnění bylo skloubení obrany (nepřátelská děla mnohem hůře a složitěji pronikala obranou) a odvetného útoku, kdy posádky měly možnost umísťovat na obranné pozice svá vlastní děla. Plán půdorysu, který byl vypracováván na základě pečlivé geometrické práce, se nejvíce projevil na proměně zastaralých bašt (středověký fortifikační prvek, kde byly umístěny střílny) na pětiúhelníkové útvary zvané bastiony. Tato modernizace měla za úkol eliminovat mrtvé úhly, kam nebylo možné střílet, a tím pádem zabránit nepříteli proniknout do pevnosti.

Obrázek 1¹ a 2².: srovnání fortifikační prvků bašty a bastionu

¹ Převzato z <http://encyklopedierokycan.sweb.cz/Rokycany-Podlaha-soupispamatek.htm>

² Převzato z <http://www.pevnostterezin.cz/otazky/tvar-pevnosti/>

Mezi další novinky v oblasti fortifikace se řadí ravelin, který měl za úkol zdokonalit vnější obranu pevnosti. Dával obráncům možnost pokrývat křížovou palbou okolí pevnosti a zároveň znesnadňoval prolomení zranitelného místa „kurtiny“, před níž byl v prostoru mezi bastiony předsazen. Italové přišli s dalším důmyslným nápadem, jak formovat vojsko bránící pevnosti, aby nebylo zranitelné. Vytvořili komunikaci zvaná „krytá cesta“, čehož dosáhli vybudováním římsy na nejvyšším bodu vnější zděné části příkopu. Tyto nové pevnosti jdou snadno rozpoznat od pevností staršího datování při pohledu shora, protože se jedná o složité geometrické tvary, často připomínající hvězdu, což byl ideální tvar pro poskytování krycích paleb. Každá země se svými pevnostmi lehce odlišovala od ostatních z hlediska použitých mechanismů, materiálu, a vzhledu, zejména podle dostupných zdrojů a regionálního charakteru krajiny. Po již zmiňované Itálii se nové fortifikační systémy rozšířily zejména v Nizozemí, kde se používaly levnější materiály a byl vymyšlen postup budování pevností pomocí vršení zeminy. Další zemí, která měla zásadní vliv na podobu pevností byla Francie, a to zejména díky dvornímu inženýrovi francouzského krále Ludvíka XIV. Sébastienovi le Preste, markýzi de Vaubanovi (1633–1707), který ve svém učení shrnul dosavadní poznatky o útoku na pevnosti a její obraně a vytvořil koncepci, která předchází organizované vědě o vojenství. Z Vaubanova učení vychází většina pozdějších stavitelů pevností a jedná se o nejvýraznější osobu, která se věnovala této problematice. Na přelomu 18. a 19. století došlo k zásadní změně ve strategii vedení války. Pevnosti, jejichž budování bylo mimo jiné velmi nákladné na lidské i materiální zdroje, byly postupně rušeny a nahrazovány malými pevnůstkami, které měli za úkol rozbít kontinuitu nepřátelského vojska.³

2.1 Josef II. a jeho reformy

Pevnostní město Josefov bylo vybudováno na příkaz panovníka z habsburské dynastie Josefa II. (1741–1790). V této době byly české země součástí většího státního celku s názvem Rakouské císařství, jehož byl Josef císařem. Josef byl jedním z nejvýznamnějších představitelů evropského osvícenství, což se projevovalo řadou reforem, které vydal v platnost. Díky těmto reformám se těšil velké popularitě, zejména mezi obyčejnými obyvateli. O tom může svědčit i to, že za jeho vlády rapidně vzrostl fenomén užívání křestního jména Josef mezi prostým lidem. Josef razil heslo, že pokud je člověk relativně spokojený a zdravý, tak je mnohem přínosnější pro stát.⁴

Mezi jeho nejpopulárnější reformy patří toleranční patent, který byl vydán 13. října 1781. Ten zrušil monopol katolické církve v rakouských zemích, a tím umožnil legálně vyznávat jiné druhy

³ Duffy 1998, s. 9–17

⁴ Vondra 2010, s. 205–215

křesťanské víry jako například luteránské, kalvínské nebo ortodoxní. Další jeho oblíbenou reformou byl zákaz nevolnictví. Lidé byli osvobozeni od nevolnictví takzvaným Patentem o zrušení nevolnictví, které bylo nahrazeno mnohem mírnějším poddanstvím. Hlavní rozdíl mezi poddaným a nevolníkem je, že poddaný nepotřebuje povolení vrchnosti ke stěhování na jiné místo. Poddaný také nepotřebuje povolení ke sňatku s osobou z jiného panství nebo může své děti nechat svobodně studovat. Z poddanství bylo možné se vykoupit.⁵ Dále Josef rušil kláštery, které nebyly prospěšné veřejnosti nebo zaváděl neměnná příjmení pro lepší orientaci v populaci země. Josef se svými civilními reformami bezpochyby inspiroval u své matky rakouské „císařovny“ Marie Terezie (1717–1780), která také proslula svými pokrokovými názory a reformami, čímž si rovněž zajistila přízeň obyvatelstva. Josefovy patenty přímo navazují na takzvané Tereziánské reformy.⁶

Kromě civilních záležitostí však Josef vešel ve známost i s reformami vojenskými, a to hlavně se stavbou pevnostních měst jako je například Josefov nebo Terezín. Tím chtěl upevnit svůj dědičný titul císaře a ochránit císařství před blížícím se konfliktem s výbojným Pruskem. Po válkách o habsburské dědictví mezi Marií Terezií a jejími sousedy ztratilo Rakousko oblasti Kladska a Slezska. Pevnosti na těchto územích se ukázaly jako zastaralé, a tím pádem nedostačující, navíc po ztrátě tohoto území se odkryla velká část severní hranice země, a tudíž byla nechráněná.⁷

Obrázek 3⁸ a 4⁹.: Marie Terezie a její syn Josef

⁵ Mertlíková 1991, s. 7

⁶ Vondra 2010, s. 157–178

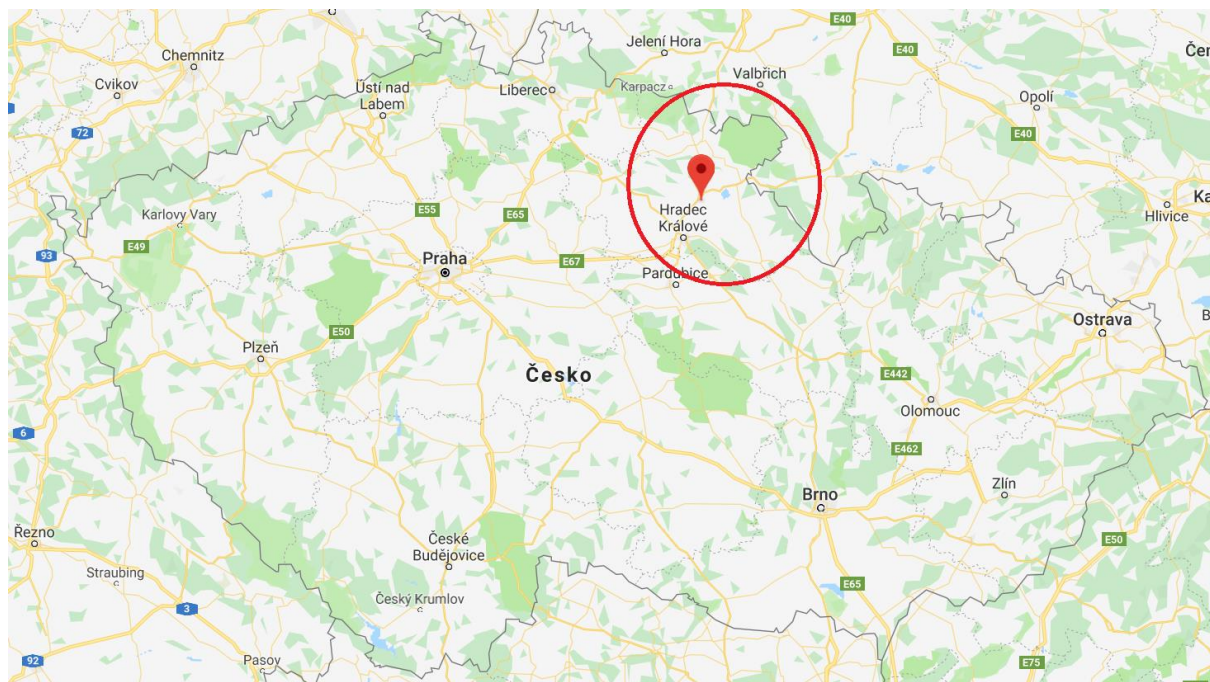
⁷ Vondra 2010, s. 328–338

⁸ Převzato z https://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie

⁹ Převzato z <https://www.stoplusjednicka.cz/josef-ii-sverazny-cisar-reformator>

2.2 Stavba pevnosti Josefov

O stavbě pevnosti na místě zvaném Ples se uvažovalo již v 60. letech 18. století, avšak stavbu na několik let pozdržela skutečnost, že relativně blízko byla dokončena pevnost ve městě Hradec Králové. Pevnost se ale nakonec ukázala být pro případné nebezpečí ze strany Prusů v nadcházejícím konfliktu o bavorské dědictví příliš daleko od hranic. Útočící vojsko by tak získalo výhodu dostatečného prostoru pro manévrování cestou do Hradce Králové. Proto se Josef II. rozhodl postavit pevnost ve vesnici Ples, ležící několik desítek kilometrů severně od Hradce Králové, blíže k hranicím.

Obrázek 5¹⁰.: Poloha Josefova na mapě ve vzdálenosti k hranicím

Roku 1780 byl za přítomnosti samotného císaře položen základní kámen pevnosti. Po začátku stavby se ve vesnici Ples několikanásobně zvýšil počet obyvatel z důvodu pobytu pracovníků na stavbě, kteří byli sháněni jak z přilehlých oblastí, tak i ze vzdálenějších koutů říše, a to hlavně odborní pracovníci. Všichni tito dělníci nocovali ve zbudovaném přilehlém táboře, kde se postupem času vytvořilo i tržiště nebo různé dílny. Celá stavba se realizovala dle francouzského architekta Ludvíka Querlonde du Hamela. Poté se vedení prací ujal armádní plukovník František Lauer. Celá pevnost byla postavena dle francouzského konceptu, jelikož francouzská úroveň stavitelství bastionů byla na nejvyšší úrovni a pevnosti ve Francii byly stavěny nejdůmyslněji. V samotné Francii bylo pevností vystavěno dostatečně,

¹⁰ Převzato z Google Maps

tudíž francouzští stavitelé hledali místo pro svou realizaci i mimo svou vlast. Ročně se na stavbu dodávalo okolo 40 milionů cihel. Celá výstavba pevnostního města trvala do roku 1787, tudíž sedm let.¹¹ Celkové náklady na výstavbu se vyšplhaly přibližně na deset milionů zlatých, což byla v té době nemalá částka a také proto se o pevnosti tradovalo, že byla postavena ze zlatých cihel. Pevnost byla postavena tak, aby její obrana byla co nejefektivnější a případné útočníky od dobývání rovnou odradila. Na to se ale tehdejší vojenská garnitura nemohla spoléhat, proto byl vypracovaný plán pro případnou obranu pevnosti. Plán počítal s dobou, po kterou je pevnost schopna odolávat nepřátelskému náporu a co nejučinněji rozděloval a řídil obranné jednotky pevnosti. Josefov se od ostatních pevností lišil tím, že dokázal dle odhadů odolávat o dva měsíce déle než ostatní soudobé pevnosti, tedy pět měsíců. Tento fakt hraje významnou roli ve spojitosti s tím, že se obléhání pevnosti bylo možné zhruba od dubna do října, kdy byly cesty díky počasí dobře schůdné, tudíž pokud pevnost odolala útočníkům do příchodu zimy, tak se rapidně zvyšovaly šance na její ubránění. Pevnost Josefov je také unikátní v tom, že spojuje dvě významné francouzské pevnostní školy, a to třetí opevňovací systém maršála Vaubana a francouzský styl Méziérese. Tímto spojením se uzavírá téměř tři století trvající vývoj a vrcholí tvorba bastionového opevnění v novověku.¹²

2.3 Význam pevnosti

Ačkoliv pevnost nikdy za celou svou historii neprošla ostrým vojenským konfliktem, přesto je její význam při obraně Rakouského císařství nezanedbatelný. Nejblíže měla pevnost k boji při rakousko-pruském konfliktu, ale rozhodující střet této války se odehrál roku 1866 o několik desítek kilometrů dále, poblíž vesnice Sadová, v notorické známé bitvě u Hradce Králové, kde rakouská vojska zaznamenala drtivou porážku. Pevnost Josefov, i když v této době už poněkud zastaralá, byla kompletně mobilizovaná a připravena k obraně. Prusové se však navzdory předpokladům pevnosti vyhnuli a obešli ji, což se ve výsledku ukázalo jako brilantní taktický manévr. V této válce také pevnost zaznamenala první ostrý dělový výstřel na pruské vojsko manévrující poblíž města Česká Skalice. Plnou mobilizaci pevnost v takovém rozsahu už nezažila, ale do roku 1888 si udržovala statut bojeschopné pevnosti. Poté se už tento typ opevnění, hlavně po zkušenostech z francouzsko-pruské války, ukázal zastaralý. Pro Josefov se muselo najít jiné využití.¹³

¹¹ Doubrava 2010, s. 2–10

¹² Hamerský 2017, s. 4–12

¹³ Mertlíková 1991, s. 12–16

Těsně po vyjmutí pevnosti z bojeschopných obranných jednotek země sloužila pevnost jako velitelství armádního sboru. Pevnost začala být uzpůsobována spíše pro civilní život a některé její části byly zbourány a kvalitní cihly našly využití pro obytné stavby. Josefov také sloužil jako vězení, a to zejména během první světové války. Po druhé světové válce zažila pevnost období úpadku a devastace z důvodu usídlení sovětské armády, která si zde zřídila tábor a sklad vojenské techniky. „29. února 1949 uspořádala odbočka SČSR v bývalém Josefově s vojenskou posádkou a ORO v Jaroměři pro obyvatelstvo celé Jaroměře večer Rudé armády. Četní návštěvníci zaplnili prostory velkého hlediště Domu armády, aby vyslechli pořad k 31. výročí vzniku RA“.¹⁴ Sověti pevnost ve velkém měřítku rozebírali pro opětovné použití stavebních materiálů. V roce 1971 byla pevnost prohlášena městskou památkovou rezervací a od té doby je chráněna zákonem.¹⁵

2.4 Současný Josefov

Pevnost Josefov je dnes dle katastrálního plánu součástí Jaroměře. Ke sloučení došlo v roce 1948 z důvodu postupného prolínání zástavby obou měst. Počet obyvatel celé Jaroměře je přes 12 tisíc obyvatel a rozloha činí 24 km². Počet obyvatel Josefova tvoří zhruba 20% obyvatel celého města. V tomto městě jsou dostupné téměř všechny služby, které by člověk ve městě čekal. Jaroměř se jeví jako vhodné místo pro bydlení díky levným cenám bytů, příznivé vzdálenosti do Hradce Králové, Trutnova nebo Náchoda, a také díky potenciálu historických památek.¹⁶

Obrázek 6¹⁷: Vyčlenění městské části Josefov

¹⁴SOAN, f. AMJ, iny.č.x1 kn.č. 957. s. 801.

¹⁵ Metrlíková 1991, s. 16

¹⁶ CZSO.cz [online]. 2019

¹⁷ Dostupné z Google Maps

3 Muzeum, CES a Muzeologie

Dnešní pohled na muzeum je formován hlavně podle organizace ICOM při UNESCO, která muzeum definuje jako **stálou nevýdělečnou organizaci ve službách společnosti a jejího rozvoje, která získává, uchovává, zkoumá a vystavuje hmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělávání, výchovy a potěšení**. V České republice se muzeím věnuje **zákon č. 122/2000 Sb.**

CES: Centrální evidence sbírek (CES) je veřejně přístupným informačním systémem (seznamem) sbírek, které jsou spravovány podle zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů. Tyto sbírky jsou uchovávány, doplňovány, spravovány a využívány ve veřejném zájmu a činnost těch, kdo se o ně starají, je nebo může být dotována z veřejných rozpočtů.¹⁸

Termín muzeologie je v povědomí veřejnosti zapsán jako věda o muzeích, ale tato vědní disciplína se nevěnuje pouze muzeím, ale obecně sběratelství jakožto způsobu shromažďování předmětů, jejich uchování a následné ochrany. Od formování této disciplíny v 19. století, po její největší rozmach v druhé polovině 20. století, až po současnost bylo vytyčeno několik podskupin, kterými se muzeologie zabývá (jako jeden z neznámějších příkladů lze uvést historickou muzeologii–historie sbírek, historie sběratelství).¹⁹

K vytváření muzejních sbírek je nezbytný proces muzealizace. Proces má svoje jasně dané podmínky a pravidla, podle kterých je třeba se řídit při tvorbě muzejní sbírky. Muzealizace se dělí na tři fáze:

1. **selekce**: pečlivé třídění a výběr předmětů, které mají kapacitu stát se předměty sbírkovými
2. **tezaurace**: v této fázi jsou již selektované předměty zařazovány do muzejních sbírek
3. **prezentace**: finální fáze, zprostředkování kontaktu veřejnosti s muzeáliemi²⁰

¹⁸ Ostřanská, 2007, s. 1–2

¹⁹ Holman 2014, s. 11

²⁰ Mrázová 2014, s. 24

4 Muzejní pedagogika

Při návštěvě muzejní instituce v návštěvníkovi mimo jiné zanechá emoce působení muzejního pedagoga. Na něm a jeho práci závisí, zda dojmy budou kladné a návštěvník se v budoucnu vrátí nebo záporné a návštěvu ostatním nedoporučí. Proto je pro správné fungování muzejní instituce nutné ovládat disciplínu muzejní pedagogiky, jejíž teorie je níže rozebrána. Praktické i teoretické poznatky z muzejní pedagogiky jsou velmi důležité pro tvorbu pracovních listů, které práce obsahuje.

Muzejní pedagogika je moderní sociální věda, která se zabývá muzejní edukací (termín vychází z latinského výrazu *educatio*-vychovávat). Edukace se vymezuje jako záměrné, cílevědomé a často také institucionalizované působení na rozvoj osobnosti. Výchovné metody působí nejčastěji přímo (intencionálně) a s bezprostředním kontaktem pedagoga s jedincem. Dle humanistické koncepce by pedagog svoje působení na ostatní měl brát za formu pomoci. Edukační procesy jsou podněcovány nepřímým (funkcionálně), což je rovněž příznivé pro rozvoj lidské osobnosti. Jeden z nejlepších nepřímých podnětů je tzv. pedagogizované prostředí, které je charakteristické odbornou i estetickou úrovní a pomáhá vytvářet pozitivní sociální vztahy.²¹

Muzejní edukace se dále dělí na formální, neformální a informální. Za formální edukaci můžeme chápat tradiční spolupráci muzejních institucí a škol (středních i základních), např. výuka v muzeu. Jde o vzdělávání intencionální a soustavné. Neformální vzdělávání je charakteristické tím, že probíhá mimo formální vzdělávací systém (organizované a často i pravidelné muzejní aktivity). K neformálnímu vzdělávání v muzeu patří všechny muzejní aktivity, které vede muzejní pedagog nebo jiný pracovník muzea a dochází při nich k procesům záměrného učení. K nejčastějším formám edukace patří přednášky, umělecké nebo řemeslné dílny, odborné soutěže, kluby, prázdninové akce pro děti a mládež atd. Posledním typem vzdělávání z uvedeného hlediska je informální, které je částí celoživotního učení a edukace. S tímto typem se setkáváme zejména prostřednictvím moderních muzeí. Ty se na informálním vzdělávání podílejí buď přímo (podporou procesu učení svých návštěvníků) nebo zprostředkovaně (např. webové prezentace, spoluvytváření filmů a seriálů, odborná spolupráce s masmédií). I přestože k základním rysům informálního vzdělávání patří neorganizovanost (vliv každodenní zkušenosti), nesystematičnost, a institucionální nekoordinovanost, tak muzea se stále zvětšující se kvalitou uchopila tuto skutečnost velmi zdařile a stávají se tak zárukou pozitivního a kvalitního edukačního působení.²²

²¹ Šopák 2014, s. 1–4

²² Jůva 2014, s. 7–8

5 Pracovní listy v muzejním prostředí

Jednou z metod sloužící ke zkvalitnění a oživení výstav či expozic jsou pracovní listy. Praktická část práce se zabývá tvorbou pracovních listů pro institut Pevnostní město Josefov, a proto je uvedena v této části teorie o pracovních listech. Jedná se o metodiku jejich tvorby a pár tipů a rad pro jejich originalitu a nápaditost.

Pod pojmem pracovní list k výstavě či expozici se obecně rozumí tištěný materiál, který vytvářejí edukátoři a je dostupný návštěvníkům. Cílem pracovního listu je usnadnění porozumění výstavě, zpestření a oživení, s možností funkce výstavu doplnit dalšími informacemi. Pracovní listy jsou považovány za jeden z prvků moderních muzeí, které slouží pro zlepšení vzdělávání návštěvníků. Postupem času se tato didaktická pomůcka stala součástí téměř každého kvalitního muzea. Kromě odbornosti a validnosti pracovního listu se při tvorbě musí zohledňovat i další skutečnosti, jako například zábavná a estetická stránka, ale také náročnost na tisk listů. Pro tvorbu kvalitních pracovních listů je třeba využít praktických i teoretických znalostí z disciplíny muzejní edukace. Pracovní listy v muzejním prostředí se liší od školních pracovních listů zejména provázaností s danou expozicí, s úzkou vazbou na vystavované předměty, je zaměřen na lepší pochopení a ucelení těchto exponátů. Nejdůležitější funkcí a pracovních listů je přimět návštěvníky pečlivěji vnímat vystavované předměty. Abychom dosáhli požadovaného efektu, je potřeba do pracovního listu zařadit různé otázky či úkoly, které vzbudí v návštěvníkovi zájem o určité sbírkové předměty. Ideální životnost pracovního listu nelze jednoznačně určit, protože je vždy provázán s určitou expozicí a nese s sebou jistá specifika (cíle muzejního pedagoga, vzdělávací záměry...), i přesto je však zapotřebí řídit se zásadami pro tvorbu pracovních listů a zvýšit tak didaktickou efektivitu těchto materiálů. Pracovní listy je možné tvořit pro různé typy návštěvníků, je však nutné před samotnou tvorbou jasně vytyčit cíle a skupinu lidí, pro kterou je pracovní list určen. Obecně lze ale říct, že nejrozšířenější skupinou jsou žáci, zejména díky návštěvám a exkurzím do muzejních institucí v rámci školních skupin. Druhou nejpočetnější skupinou využívající pracovní listy jsou rodiče (prarodiče) s dětmi.²³

²³ Mrázová 2003, s. 5

5.1 Úloha pracovního listu v muzeu

Dělení pracovních listů podle jejich úlohy a funkce dle Mrázové:

Orientační a koordinační

Pracovní listy pomáhají orientovat se ve výstavě a ukazují možné úhly pohledu jak výstavu pochopit. Měly by promyšleně navazovat na vystavované sbírkové předměty a původní výstavní záměr.

Poznávací a systemizační

Pomocí pracovních listů poznáváme výstavu či expozice a získáváme další informace, pořadí úkolů v pracovním listu nám dává návod, jak poznat nové informace a lépe je zachytit.

Rozvíjející, výchovná, upevňovací a kontrolní

Rozvíjí osobní zájem o téma, podporují výchovný potenciál muzea a slouží pro kontrolu zapamatovaných informací.

Motivační a sebevzdělávací

Snáží se motivovat návštěvníky k prohloubení jejich zájmu o téma,²⁴ popřípadě vyvolat vlastní iniciativu k vyhledání dalších informací.²⁵

5.2 Dělení pracovních listů

Obecně vzato se pracovní listy dají dělit na dva hlavní typy, a to podle toho, jestli je pracovní list určen pro samostatnou práci nebo má být uživatel při vyplňování veden.

Pracovní listy určené k vyplňování s edukátorem

Slouží jako doprovodný program pro výstavu či expozici. Využívá se jako podklad a hlavní poznámky, popřípadě jako rozšiřující materiál. Neměl by příliš odvádět pozornost od samotného programu nebo působit jako rušivý element.

²⁴ Skalková 2007, s. 104–105

²⁵ Mrázová 2003, s. 6

Samoobslužné pracovní listy

Jsou těžší na sestavení po metodické stránce.²⁶ Je nutno zařadit komentáře, instrukce a doplňující informace, tak aby si s jeho vyplněním mohl uživatel poradit bez složitostí.²⁷

Další způsob dělení pracovních listů je dle způsobu využití, což je pro tuto práci stěžejní, protože porovnává dva typy pracovních listů dle tohoto dělení.

Před vlastní návštěvou muzea

Slouží jako motivace a seznámení s tématem. Dává možnost nastudování informací, například pro náročnější výstavu.

Určené k vyplnění v průběhu návštěvy muzea

Pracovní listy jsou použity přímo při prohlídce k prohloubení informací a aktivizaci. Nejvíce se hodí pro nejrůznější aktivity při návštěvě výstavy.

Pracovní listy určené k vyplnění až po návštěvě muzea

Slouží jako zdroj informací po odchodu z muzejní instituce, popřípadě může rozvíjet znalosti získané v muzeu. Ve školním prostředí může sloužit jako motivace pro udržení pozornosti při prohlídce díky následnému hodnocení vyučujícím.²⁸

²⁶ Šobáň 2007, s. 36–38

²⁷ Mrázová 2003 s. 8

²⁸ Mrázová 2003, s. 9

5.3 Zásady pro tvorbu pracovních listů

Před vlastní tvorbou pracovního listu je nutné zamyslet se nad všemi jeho aspekty, tak aby byl po obsahové i grafické stránce kvalitně zpracován. V následujících deseti bodech je rozebírána tvorba pracovních listů z hlediska jeho vlastností, kterým by se měla věnovat pozornost a jsou následně okomentovány. Na konci jsou uvedeny nejčastější nedostatky chyby spojené s tvorbou pracovních listů.

1) Zhodnocení výstavy z hlediska obsahu a prezentace

Návštěvník se zamyslí nad tématem výstavy či expozice, nad možnostmi dále rozvíjet určitá témata, nad nejvýznamnějšími exponáty, brát v potaz různé úhly pohledu různých návštěvníků. Tvorbu pracovních listů ovlivňují také prostorové a světelné podmínky, které musíme brát v potaz pro lepší a pohodlnější vyplňování návštěvníkům (např. možnost posadit se k vyplňování, podložit nebo si opřít pracovní list).

2) Co má pracovní list přinést?

Jaká kritéria považujeme z pozice muzejního pedagoga na výstavě za důležitá? Z jakých konkrétních úhlů chceme výstavu přiblížit? Hledání optimální cesty, jak jednoduše provést výstavou, je při tvorbě pracovních listů zásadní. Důležité je vyvarovat se zahlcení návštěvníka velkým množstvím informací. Ideální je, když edukátor vytváří pracovní list v souladu s pokyny kurátora, což není vždy pravidlem.

3) Pro koho je pracovní list určen?

Při vytváření pracovního listu je nutné brát zřetel hlavně na návštěvníky, jímž je určen. Volba cílové skupiny uživatelů pracovních listů je faktorem, který přímo určuje podobu pracovních listů, náplň, obtížnost nebo jazyk. Tzn. čím mladší návštěvník je, tím menší bude rozsah pracovních listů, jednodušší styl jazyka a přizpůsobená grafika pracovního listu.

4) Provázanost se záměry výstavy

Zhodnocení toho, kde a jak v rámci daného vzdělávacího programu mohou být pracovní listy použity. Je důležité dbát na to, aby pracovní list nerozptyloval a neodváděl pozornost od vzdělávacího programu.

5) Čeho chceme pracovním listem dosáhnout?

Zamyslet se, co chceme návštěvníky naučit, co chceme, aby si uvědomili, a z výstavy odnesli. Cíl pracovního listu by se měl shodovat s cílem výstavy a se vzdělávacím záměrem (pracovní list by měl podtrhnout téma výstavy). Cíl výstavy by měl být samotným vyvrcholením všech otázek a úkolů v pracovním listu. Cíle pracovního listu je vhodné formulovat v aktivních oznamovacích větách přítomného času. Naplnění stanovených cílů je nejdůležitějším evaluačním hlediskem.

6) Časový harmonogram

Provázat délku výstavy s celkovou délkou vyplňování pracovního listu. Promyslet časovou náročnost jednotlivých úkolů. Časový předpoklad ovlivňuje podobu, rozsah i hloubku obsahu pracovního listu. Zvážit rizika, která by mohla ohrozit nebo protáhnout řešení úkolů a snažit se těmto komplikacím předejít.

7) Vzhled a grafická úprava pracovních listů

Tento krok vychází z kroků předchozích, proto je potřeba před finální tvorbou podoby pracovních listů tyto jednotlivé kroky znovu projít a vzít v potaz. Vhodná forma je volena zejména podle obsahu i způsobu prezentace dané expozice a podle pedagogických záměrů a cílové skupiny (viz předchozí body).

8) Co z výstavy do pracovního listu zahrnout?

Na základně rozhodnutí a hloubce informací, které má pracovní list poskytovat, je nutné zvážit, které exponáty zahrnout a které naopak vypustit. Důležité je opět myslet na to, že úkolem pracovních listů není zahltit uživatele informacemi, a proto je vhodné vyvarovat se zbytečností. Obecně platí, že čím mladší uživatel pracovního listu, tím méně zahrnujeme předmětů. Selektované předměty by měly být nejvíce signifikantní, atraktivní. Funkcí pracovního listu je ukázat celkovou propojenost s výstavou nebo naopak zvýraznit detaily určitého předmětu.

9) Rozvrhnout strukturu pracovních listů

Struktura pro kvalitní pracovní list je stěžejní. Pokud se jedná o pracovní list určený k vyplnění přímo na výstavě, tak je pořadí úkolů stěžejní pro pohyb mezi jednotlivými exponáty. Logické uspořádání, grafická přehlednost, volba úkolů, otázek a informací má přímý vliv na to, jak návštěvník tématu porozumí.

10) Rozvržení typů úkolů a aktivit

Při tvorbě pracovních listů je nutné myslet na to, aby jejich vyplňování bylo pro návštěvníka zábavné, což platí dvojnásob u pracovních listů určených pro děti. Z toho důvodu je nutné střídat různé úkoly, aby se vyplňování nestalo monotónní. Dobrý pracovní list by měl obsahovat úkoly, aby byly zapojeny dovednosti kognitivní (rozumové, intelektuální), afektivní (citové, postoje) i psychomotorické (smyslové, pohybové).²⁹

Mrázová ve své publikaci uvádí nejčastější chyby spojené s tvorbou pracovních listů podle výše zmíněných deseti bodů. Mezi zmiňované chyby patří například až přílišná obsáhlost pracovních listů. Přemíra textu může působit spíše jako naučná literatura než jako materiál sloužící k aktivnímu doplnění expozice. Nemusí docházet jen k předimenzování textem, ale i obrázky nebo informacemi. Tento fakt uživateli pracovního listu spíše komplikuje orientaci na výstavě. Ve výsledku spíše od výstavy odvádí pozornost, než aby pomohl k lepší provázanosti. Jako další chyby uvádí výše zmiňované monotematické aktivity, ze kterých se po čase stane spíše nepříjemnost nebo naopak úkoly nevhodně zvolené, například vzhledem ke kapacitním nebo prostorovým možnostem. Důležitým aspektem je také poskytnout dostatek prostoru pro vlastní hodnocení a připomínky.

²⁹ Mrázová 2013, s. 10–17

6 Pevnost Josefov jako muzejní instituce

Atmosféra podzemních chodeb působí na návštěvníky velice přitažlivě a lákala první průzkumníky již po svém vyřazení z bojové pohotovosti. Prohlídky pro dobrodruhy nebo zvědavce zde byly možné už od roku 1923,³⁰ avšak v žádném případě nelze říct, že zde působila nějaká organizovaná instituce, která by ukazovala pevnost návštěvníkům a zajišťovala její údržbu a chod. V současnosti spravuje středisko Pevnost Josefov, která je odnoží Městského kulturního střediska Jaroměř. Zřizovatelem je město Jaroměř. Středisko organizuje údržbu Pevnostního města Josefov, zajišťuje průvodcovské služby, edukační programy, expozice, sezonní akce a workshopy. Dalším důležitým úkolem této instituce je zajištění propagace a hledání způsobů ekonomického růstu (reklama, sponzoring). S chodem pevnosti také pomáhá několik členů KVH (Klub vojenské historie).

6.1 Další pravidelné programy a akce pořádané Pevnostním městem Josefov

Pevnostní město Josefov pořádá mimo klasických prohlídek každoročně různé doplňkové akce pro přilákání nových návštěvníků. Akce jsou také vhodné pro návštěvníky, kteří pevnost již navštívili a chtějí zažít něco jiného než standardní prohlídku. Následuje seznam doplňkových akcí, které se konaly/budou konat v roce 2019. O všech akcích je možno dozvědět se více informací na webových stránkách.³¹

Od spodničky k paraplíčku

Výstava každodenního života, která je zaměřena hlavně na život ženy v 18. a 19. století. Návštěvníci se zde seznámí s hygienou lidí této doby, lékařstvím a léčitelstvím, a v neposlední řadě také s módou nebo nejrozličnějšími kuchařskými recepty a zajímavostmi. Výstava je otevřená celou hlavní sezónou tzn. od května do září.

Oživlý Josefov

Jednodenní akce pořádaná v červenci, při níž, jak už název napovídá, celá pevnost ožije a ponoří se do dobové atmosféry. K vidění jsou lidé symbolizující dobovou posádku ve věrných replikách

³¹ Pevnostjosefov.cz [online]. 2019

uniform, jarmark, kde je možné zakoupit a ochutnat různé pochutiny včetně piva a tradiční medoviny. K vidění jsou také různá divadelní představení nebo zinscenovaná ukázka dobové bitvy pro pochopení stylu a taktiky tehdejšího válčení.

Brány josefovské pevnosti dokořán

Akce svým zaměřením velmi podobné výše popisovanému Ožvlému Josefovu. Happening je ale více zaměřený na vojenství, a také je vhodnější pro děti, zejména díky většímu počtu zážitkových aktivit (např. nácvik střelby, zkouška vojenského vybavení atd.)

Oživé prohlídky – Dny evropského dědictví v Josefově

Opět prohlídky v dobovém oblečení, které mají za úkol přiblížit fungování pevnostního města a život vojáků v něm. Akce v rámci programu Dny evropského dědictví.

Draculova cesta

Akce pořádaná ve spolupráci s domovem dětí a mládeže Klíč. Jedná se o akci zejména pro děti, které mají za úkol projít podzemím, kde na ně číhají „nemrtvé kreatury“, které stráží vzácný poklad a na návštěvníky mají připraveny nejrůznější nástrahy. Akce zaznamenává velké úspěchy z hlediska dětské návštěvnosti.

Slavnostní ukončení turistické sezóny v pevnosti Josefov

Akce konaná symbolicky 28. října se vyznačuje slavnostním ukončením turistické sezóny a spuštěním Rakousko-Uherské zástavy. Na akci je možné vidět reenactmentové³² oddíly provádějící vojenské manévry a různá cvičení.

Štědrý den v Pevnosti Josefov

Akce konaná 24. prosince, kde je návštěvníkům umožněno pomocí workshopu vyrobit si nejrůznější dekorativní předměty v prostorách pevnostních kasemat. Mezi další lákadla této akce patří střelba ze střelecké galerie pod záštitou místního vojenského historického klubu nebo betlémské světlo, které je přineseno a následně stráženo jaroměřskými skauty.

³² Reenactor-z anglického výrazu, osoba, která participuje na opětovném sehrání historické události

Josefovský masopust

V únoru příštího roku bude probíhat již čtvrtý ročník tradičního masopustu v Josefově. Meritem této akce je slavnostní průvod městem, kde bude probíhat jarmark, kde je možné zakoupit nejrůznější občerstvení nebo řemeslné výrobky a ochutnat místní pivo „Šancovák“ pojmenované podle cihel, ze kterých je pevnost vystavěna.

6.2 Další turisticky atraktivní místa Josefova

Bezesporu největším lákadlem Josefova je jeho fortifikace a pevnost samotná. Prohlídka zpřístupněné části podzemí trvá přibližně hodinu, proto je vhodné zmínit i ostatní atraktivní místa tohoto města pro turisty, která si mohou prohlédnout. Tato skutečnost může být zlomovým okamžikem v rozhodování lidí, kam vyrazit na výlet, pokud jsou třeba ze vzdálenějšího místa a nechce se jim vážit cesta pouze kvůli hodinové prohlídce.

Kostel Nanebevstoupení Páně

Hlavní dominanta josefovského Masarykova náměstí, kostel Nanebevstoupení Páně, byl zbudován mezi lety 1805-1810, tedy až po dokončení pevnosti, která byla kvůli obrannému využití prioritou. Jednoduchá stavba postavená v empírovém stylu je dílem architektů Heinricha Hatzingera a Julia d'Andreise. Velice prostorná a vzdušná stavba, která je schopna pojmout až dva tisíce návštěvníků, je opatřena 60 metrů vysokou věží,³³ která je i díky mírnému návrší, na němž kostel stojí, viditelná z velké dálky. Zajímavostí je, že josefovský kostel je replikou kostela v Terezíně. Jeho interiér je doplněn o některé předměty a výzdobu, které byly v původním kostele zasvěcenému svatému Jiljí. Ten byl roku 1786 zbourán. Jedná se například o obraz G. Hallera, Večeře Páně. Kostel na Nanebevstoupení Páně je zapsán na seznamu kulturních památek České republiky, tudíž je chráněn zákonem.³⁴

Josefovská radnice

Josefovská radnice v novorenesančním stylu byla vystavěna mezi léty 1883 až 1884 podle konceptu architekta Arnošta Jenšovského. Připomíná ho pamětní deska umístěná na zdi radnice. V budově radnice sídlí zároveň od roku 1998 městské muzeum, kde je k vidění spousta zajímavostí pojících se k městu Jaroměř nebo k pevnosti. Při návštěvě radnice stojí za pozornost sochy od Bernarda Seelinga, kterými je radnice dekorována. Radnice dodnes slouží svému původnímu účelu, tedy jako reprezentativní sídlo městské rady a disponuje prostornou aulou, která je využívána pro rozmanité účely.³⁵

³³ Mertlíková 1985, s. 31

³⁴ Novák 2000, s. 16

³⁵ Mertlíková 2008, s. 11

Obrázek 7³⁶.: Radnice Josefova

Kašna

Kašna stojící před kostelem Nanebevzetí Panny Marie je společnou prací dvou umělců Josefa Berglera a Josefa Malinského. Kašna byla instalována roku 1817. Dvě sochy nesoucí štít symbolizují harmonické soužití civilního a vojenského obyvatelstva v pevnosti. Zajímavostí kašny je, že se jedná o středobod pevnosti, ze kterého architekti při plánování vycházeli.³⁷

První vojensko-historické muzeum M. Forsta

Muzeum je v provozu od roku 2004 a bylo založeno místním rodákem a nadšencem do vojenství a military Miroslavem Forstem. V muzeu se nachází mnoho výstavních předmětů, které návštěvníkům přibližují atmosféru vojenských konfliktů z celého světa, ať už historických či novodobých. Například konflikty ve Vietnamu, Iráku nebo v Koreji. Samozřejmě je značná část expozice vzhledem k lokalitě, kde se muzeum nachází, věnována právě josefovské pevnosti. V budově se také nachází muzeum

³⁶ Foto autor

³⁷ Mertlíková 2008, s. 13

Waldemara Matušky (viz. níže). Muzeum je v době hlavní turistické sezóny otevřeno paralelně s pevností a v zimě je muzeum možno navštívit o víkendu nebo po domluvě.³⁸

Obrázek 8³⁹.: Vstup do Prvního vojenského muzea

Muzeum Waldemara Matušky

Muzeum bylo založeno v létě roku 2012 jako pocta Waldemaru Matuškovi k jeho osmdesátým narozeninám, kterých se ale už nedožil. Zřízení a otevření muzea si vzal na starost Matuškův přítel Miroslav Forst s vazbami na Josefov. Ten se dohodl s vdovou po Matuškovi na zapůjčení exponátů z jeho osobního života. V muzeu je k vidění Matuškův klavír a předměty z jeho života, např. oblečení. Dále se zde nachází jeho kompletní diskografie, plakáty a knihy připomínající jeho osobu. Zajímavostí je, že se jedná o jediné muzeum, které je zasvěcené Waldemaru Matuškovi.⁴⁰

³⁸ Josefov-jaromer.cz [online]. 2019

³⁹ Foto autor

⁴⁰ Pevnost Josefov: Muzeum Waldemara Matušky [online]. 2019

Vojenský hřbitov

Vojenský hřbitov se nachází zhruba dva kilometry za hradbami Josefova směrem na Rasošky. Hřbitov začal vznikat společně s pevností z důvodu náhlého zvýšení počtu lidí, tudíž stouply i požadavky na jejich umístění po smrti. Na hřbitově jsou pohřbeny vysoké šarže, stejně jako lidé, kteří neměli takovou společenskou prestiž a spočinuli např. při stavbě pevnosti. Nejvíce hrobů ale bylo zhotoveno během první světové války, jelikož byl z Josefova zbudovaný zajatecký tábor. Tím prošli vězni z mnoha zemí a umírali, ať už na válečná zranění nebo na nejrůznější choroby, jimiž byla první světová válka nechvalně proslulá. Dle odhadů leží na hřbitově přes 2500 zajatců z této doby.⁴¹

Lapidárium

Od roku 1966 je v kasematech vyhrazen prostor pro lapidárium, kde jsou vystaveny sochy od věhlasného sochaře a řezbáře Matyáše Bernarda Brauna. Mezi nejznámější díla tohoto rakouského rodáka řadíme alegorii Ctností a Neřestí na Kuksu nebo Betlém v Novém lese.⁴² V josefovském lapidáriu, které se nachází na nádvoří bastionu č. 1, můžeme vidět např. zpodobnění Nanebevzetí Panny Marie, náhrobek tchýně Brauna Anny Miseliusové nebo díla jeho nástupců, jako například sochu krále Davida od Severina Tischlera nebo Jana Nepomuckého od bratří Pacáků.

Obrázek 9⁴³.: Lapidárium se sochami M. B. Brauna

⁴¹ Metlíková 2008, s. 16

⁴² Poche 1986, s. 5–10

⁴³ Foto autor

Pevnostní nemocnice

Stavba nemocnice s vestavěnou kaplí započala roku 1784, tedy čtyři roky po položení základního kamene pevnosti. Nemocnice byla koncipována až pro 1200 pacientů. Za druhé světové války sloužila jako kasárna, pro místní oddíly Wehrmachtu.⁴⁴

Evropsky významná lokalita Josefov-pevnost (netopýří kolonie)

Netopýří kolonie sídlící v útrobách pevnosti Josefov byla na seznam Evropsky významných lokalit zařazena v roce 2005. Lokalita je zajímavá především díky druhu netopýra vrápence malého, který je v České republice kriticky ohrožen a jeho počty klesají i po celé Evropě. Kromě vrápence tu ale žijí i netopýří velcí, černí, brvití, ušatí a vodní. Pevnostní město s netopýří kolonií může hledat příležitosti k přilákání více návštěvníků nejen z řad milovníků historie ale i přírody.⁴⁵

Zhodnocení:

Další památky, které se nachází v okolí pevnosti zvyšují atraktivitu této lokality a tím i zájem návštěvníků. Instrukce Pevnost Josefov si tuto skutečnost uvědomuje a nabízí kromě standardních prohlídek podzemí pevnosti i okruhy rozšířené. Většina těchto míst ale vyžaduje značnou rekonstrukci (např. kostel viz. foto) a proto nemůže být v plné míře využit jejich potenciál k prezentování. Dle autorova hodnocení je velkou výhodou kalendář akcí, které se konají celoročně a většina pro svou úspěšnost pravidelně. Tyto události zpestřují běžnou prohlídku pevnosti, proto se díky nim vrací i ti návštěvníci, kteří pevnost již navštívili. Díky nim je také možno zaměřit se na specifictější skupinu lidí (např. akce pro děti či pro důchodce).

⁴⁴ Novák 2000, s. 13–14

⁴⁵ Dobroruka 1988, s. 122–125

7 Kvalita prohlídek a průvodcovské činnosti

Pro představu, jak vhodně používat a zakomponovat pracovní listy do expozice, je nezbytné ve studii detailně popsat dosavadní styl prohlídek pod záštitou pevnostního města Josefov. Bez povědomí o formátu prohlídky je náročné pochopit úkoly a rozvržení pracovního listu, který práce obsahuje. Zároveň je níže uvedeno, jak upravit jednotlivé pasáže prohlídky tak, aby došlo ke zkvalitnění a zatraktivnění jejího průběhu. O tom, jak prohlídky probíhají, referuje autor z vlastní zkušenosti, protože sám několik desítek takových prohlídek vedl a má také srovnání s několika dalšími průvodci, působícími v této instituci, které měl možnost sledovat při práci. Autor pevnost opakovaně navštívil i v roli běžného návštěvníka. Pro průvodce je institucí vytvořen průvodcovský text, kterým se všichni průvodci musí řídit. Text nebyl v průběhu let aktualizován a jeho pevně daná struktura nedává zaměstnancům prostor pro kreativitu, což se může odrazit na dojmu lidí, kteří se pevnost rozhodnout navštívit více než jednou a vidí téměř totožnou prohlídku podle šablony, byť jsou provázeni jiným člověkem.

Za standardních podmínek začíná prohlídka každou hodinu (kromě polední pauzy) u vstupu do bastionu č. 1, kde dojde k zahájení prohlídky, představení průvodce a návštěvníkům se sdělí základní informace o pevnosti a jejich obranných technologiích (v této fázi se nejvíce mluví o bastionu, protože se v něm zrovna nacházejí). Průvodce upozorňuje na nedobové prvky v pevnosti, které mají návštěvníci za úkol sami vyhledat a rozpoznat, a poté se jim ve zkratce vyloží historie pevnostního města po vyřazení z bojové pohotovosti a odebrání statutu pevnosti. Po úvodu se přesunou dovnitř, do prostoru kasemat. Cestou jsou návštěvníci upozorněni na pamětní desku s rakouským astronomem, který při svém výkonu služby v Josefově objevil kometu. Na nádvoří lidi často zaujme budova, která v době ohrožení sloužila jako prachárna, a na ni velmi často směřují různé dotazy. Po prostoru na otázky vstupují do kasemat, kde se usadí na lavice a pozorují monitor, kde je promítána zhruba pětiminutová prezentace, která je zaměřena na historii pevnosti od počátku, tudíž se věnuje hlavně okolnostem jejího založení a životu Josefa II. a Marie Terezie. Zmíněná část je pro většinu návštěvníků nejméně zábavná, a to zejména pro děti. Prezentace je bez zvuku, takže je na průvodci, aby podal časový úsek co nejzajímavěji a k prezentaci přidal komentář. Průvodce musí vyhodnotit, jakým stylem předá informace konkrétní skupině návštěvníků. Po skončení naučné prezentace jsou představovány kasematy pomocí základních výstavnických postupů jako např. rozmístění různých předmětů denní potřeby na stoly nebo římsy. Vystavování nemá žádný ucelený řád a často se mění dle nově nabytých předmětů nebo nápadů. Je zde umístěna klec z dob využívání pevnosti Sověty. Tento prostor si zaslouží více pozornosti, než je mu při

prohlídkách věnováno a dle zkušenosti autora není plně využíván jeho potenciál. Průvodce čeká, než si všichni projdou prostory kasemat a dá návštěvníkům možnost položit dotazy. Poté je poučí o možných zdravotních rizicích spojených s tmou a stísněnými prostory a konečně sestupují tunelem vedoucím z kasemat přímo do komplexu podzemních chodeb. Na místě, kde končí elektrické osvětlení, jsou návštěvníkům rozdány lucerny se svíčkami, což je jeden z nejimpresivnějších momentů prohlídky. Návštěvníci jsou následně vyzváni k přesunu ke shromažďovacímu bodu, který poznají podle nákresu vojáka na desce. Zde jsou informováni o obranných mechanismech pevnosti a o technických údajích. Následně jsou rozděleni do několika skupin, každá z nich je samostatně vyslána do minových chodeb podle počtu členů, k prohlédnutí tohoto mechanismu. V následující pasáži čeká návštěvníky další monitor, kde je promítán krátký film, ve kterém reenactři pálí z různých dobových zbraní včetně děl. Po přesunu nástupovou chodbou se průvodce s návštěvníky dostávají na další střeleckou galerii, kde jim je představena josefovská legenda o Ignáci Pábilovi, který v pevnosti údajně straší, a poté jsou „vystrašení“ návštěvníci vyzváni, aby v prohlídce pokračovali sami. Směr cesty poznají podle jednoduchých instrukcí průvodce, který se rovněž přesune a je zde dříve než návštěvníci. Ti jdou po střelecké galerii, zatímco průvodce jde spojovací chodbou určenou k usnadnění pohybu po pevnosti (je kratší). Když se všichni opět sejdou, prohlídka pokračuje do spojovací chodby, kde jsou upozorněni na další zajímavost, takzvaný kufr. Poté již směřují do finální části prohlídky, kde jim jsou odebrány lucerny. Následuje finální diskuze návštěvníků s průvodcem.

7.1 Pracovní list

Pracovní list, který byl v rámci této práce vytvořen, je určen pro žáky druhého stupně základní školy, kteří přijedou do pevnosti na exkurzi. Pracovní list je koncipován tak, že žáci před zahájením prohlídky obdrží pracovní list a pomůcky k jeho vyplnění. Všechny otázky a úkoly, které mají žáci k řešení, mohou rozklíčovat dle informací, které uslyší na standardní prohlídce. Informace se týkají samotné pevnosti, její minulosti a historického kontextu jejího zbudování. Pracovní list slouží jako nástroj k udržení pozornosti žáků a získání nových informací. Motivaci můžeme zvýšit testem v hodinách dějepisu. Úkoly a odpovědi v pracovním listu jsou vytvořeny tak, aby shrnuly informace o pevnosti a po opakovaném přečtení vytvářely základní obraz o pevnosti. Po správném vyplnění rovněž mohou sloužit jako materiál k čerpání informací k případnému testu. Při tvorbě úkolů byl brán ohled na zásady pro tvorbu pracovních listů (viz teoretická část). Je využito několik typů úkolů (rozpoznávání podobizen, tajenka a kvíz), abychom předešli stereotypu. Dle zásad v publikaci Mrázové jsou všechny úkoly logicky navazující, aby výsledek působil jako propojený celek. V listu není použito velké množství textu. Naopak pro zatraktivnění je

použita poutavá grafika, která slouží nejen pro oživení vzhledu, ale i pro lepší orientaci v listu a vytváření asociací. Evaluační pracovní listy, je díky typům úkolů snadná, což ocení pedagogové, kteří ho po vyplnění vyhodnocují.

Pevnostní město Josefov-pracovní list pro 2. stupeň základních škol

Rozklíčujte, o jaké se jedná osoby na podobiznách a napište jakou mají souvislost s pevnostním městem Josefov

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....

Vysvětlete následující pojmy úzce spjaté s pevnostním stavitelstvím:

bašta.....

kasematy.....

střelecká galerie.....

černá kuchyně.....

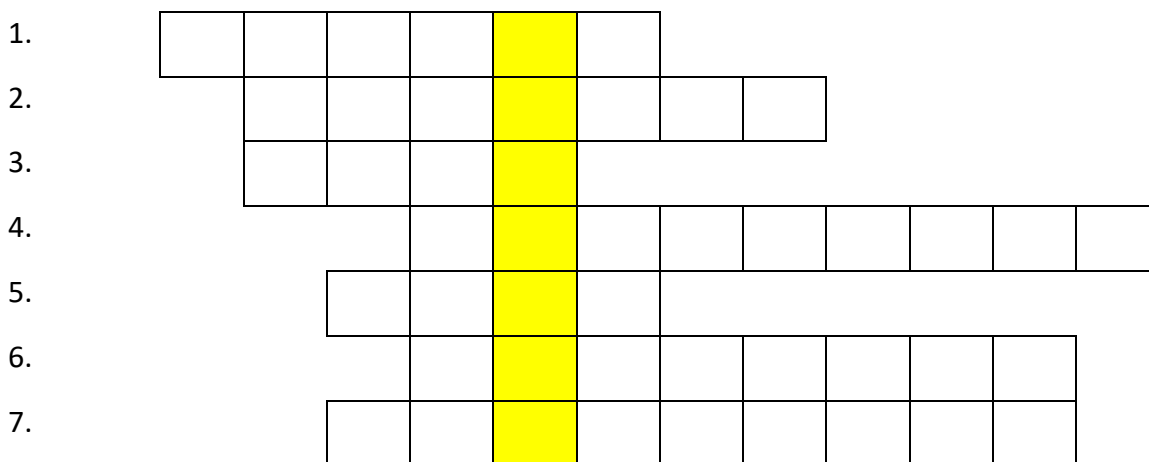
ravelin.....

minová chodba.....

Tajenka:

1. Pevnost Josefov byla zbudována na soutoku dvou řek, což obráncům poskytovalo značnou strategickou výhodu. Znamější z řek Labe využívá i sesterská pevnost Josefova. Jak se jmenuje druhá z řek?
2. Jak se nazývá město, jehož se po druhé světové válce stal Josefov součástí?
3. Pevnost svůj název Josefov nese na počest císaře Josefa II. Takto však byla pojmenována až po jeho smrti. Jaký je původní název pevnosti?
4. Uveď název rozsáhlého konfliktu, který změnil mocenské uspořádání Evropy a předcházel stavbě pevnosti Josefov. Válka je pojmenována dle počtu let, které trvala.
5. Jeden z obranných prvků pevnosti, který měl za úkol pomocí těžkých dveří znesnadnit nepříteli postupování pevností.
6. Roku 1968 vtrhla do Čech vojska Varšavské smlouvy. Pevnost byla přebudována na vojenskou základnu a skladiště. Která armáda měla vůdčí slovo v tomto uskupení a zároveň byla nejpočetnější?
7. Minové chodby v pevnosti se dělí na tři kategorie dle hloubky. Chodby v hloubce 4m se nazývají podpovrchové, 8m hlubinné. Doplň, jak se nazývá zbývající typ chodby, který je 6m pod povrchem.

Vlajka a státní znak Habsburské monarchie existující mezi lety 1526–1804

Kvíz:

zvolte vždy jednu správnou odpověď

1. Ve kterém roce byla pevnost předána do rukou armády jako plně obranyschopná:
 - a) 1780
 - b) 1787
 - c) 1866

2. Jak zní jméno hlavního inženýra a architekta pevnosti Josefov (u odpovědi, kterou zvolíš přiřpiš národnost dané osoby):
 - a) Josef II.
 - b) Josef Václav Radecký z Radče
 - c) Claude Benoît Duhamel de Querlonde

3. Kolika bitvami pevnost Josefov za svou existenci prošla:
 - a) 0
 - b) 1
 - c) 4

4. Kolik kilometrů chodeb pevnost původně měla:
 - a) 20
 - b) 40
 - c) 110

5. Jak se nazývá opevněná budova, určená pro sklad střeliva a střelného prachu:
 - a) prachárna
 - b) muniční sklad
 - c) zbrojnice

6. Pevnost Josefov má sesterské pevnostní město, které vešlo ve známost hlavně svou temnou historií během 2. světové války. Název pevnostního města zní:
 - a) Auschwitz
 - b) Treblinka
 - c) Terezín

8 Propagace

V dnešní době mají lidé nepřehledné množství možností, jak využít volný čas. Díky zlepšující se dopravní dostupnosti na vzdálenější místa se propagace stává stále důležitější. Mimo tradiční metody, jako například reklama v novinách, televizi nebo nejrůznější vývěsky, se stále častěji setkáváme s propagací na internetu, zejména na sociálních sítích. Tento fenomén se natolik rozšířil, že dnes nenajdeme téměř žádnou úspěšnou instituci, která by neměla profil na Instagramu, Facebooku a Twitteru. Rovněž je dnes považováno za standard prezentovat se na přehledných webových stránkách, které formují návštěvníkův pohled na instituci už před její fyzickou návštěvou.

8.1 Zhodnocení propagace pevnostního města Josefov

PR oddělení pevnosti Josefov si uvědomuje důležitost internetu a sociálních sítí, tudíž lze najít profil pevnosti na Facebooku,⁴⁶ Instagramu nebo Google platformě, kde je pro instituce důležité zejména jejich hodnocení známkou od jedné do pěti. Zejména na Facebooku může zájemce o návštěvu kontaktovat personál s jakýmkoli dotazem nebo prohlížet fotky či příspěvky, které pevnost na svém profilu aktivně sdílí. Facebookový profil nalezneme pod názvem Josefov-Bastion No. 1 a podzemí a v současnosti má kolem třech tisíc sledujících. Pevnostní město Josefov má rovněž velice přehledné webové stránky⁴⁷, kde si návštěvník může před návštěvou zjistit přesnou trasu k pevnosti, cenu vstupného, možnost slev, otevírací dobu nebo si může přečíst základní informace a historické souvislosti týkající se pevnosti. Za nejzajímavější část webových stránek pevnosti považujeme interaktivní tabulku, ve které jsou formou otázek vypsány nejčastější dotazy, na které návštěvník najde odpověď pouhým kliknutím myši (tabulku možno najít v přílohách). Zahraniční návštěvníci zajisté uvítají možnost prohlížet stránky v anglickém jazyce. Naopak oproti propagaci na internetu a sociálních sítích dle našeho názoru značně vázne klasický typ propagace. Při vjezdu do Josefova je možno spatřit několik cedulí upozorňujících na pevnost (viz. foto), ale chybí inzerce prohlídek. Rovněž bez GPS navigace je obtížné najít samotný start prohlídky v Bastionu č. 1.

⁴⁶ <https://www.facebook.com/festungjosefstadt/>

⁴⁷ <http://www.pevnostjosefov.cz/>

8.2 Konkurence a srovnání se zahraničím

Starý kontinent je bohatý na opevněné památky. V celé Evropě jich je několik desítek. Neznámější pevnostní komplexy se nacházejí převážně ve Francii, Nizozemí nebo Itálii. Pro marketingový průzkum jsou důležitější pevnostní města nacházející se v bližším okruhu josefovské pevnosti. Nejprve uvedeme pevnost Terezín, která svůj primární cíl nikdy neplnila. Pro návštěvníky je však velmi atraktivní díky událostem, kterými prošla za druhé světové války. Tato skutečnost jí v porovnání s Josefovem činí atraktivnější pro návštěvníky. Pevnost Terezín má odlišné výchozí postavení.

Dalším zajímavým pevnostním komplexem je pevnost Kladsko, která se nachází zhruba 65 kilometrů od Jaroměře za hranicemi v Dolnoslezském vojvodství. Pevnost z hlediska návštěvnosti má oproti Josefově nespornou výhodu ve službách, které jsou ve městě poskytovány. Nacházejí se zde hotely a penziony poskytující ubytování pro návštěvníky ze vzdálenějších oblastí. Ve městě je možné navštívit několik restauračních zařízení nebo využít služby obchodního domu (viz následující kapitoly). Cena vstupného ve srovnání s Terezínem a Josefovem je o několik desítek korun nižší, cena pro dospělého návštěvníka činí osmnáct zlotých.⁴⁸ PR tým kladské pevnosti vytvořil přehledné webové stránky,⁴⁹ které umožňují prohlížení i v českém jazyce. Pro tuto pevnost je z hlediska internacionální návštěvnosti důležitým faktorem výhodná poloha blízko českých hranic.

Za zmínku stojí i pevnost Königstein, která se nachází v Německu, v blízkosti našich západních hranic. Marketingové oddělení pevnosti směřuje nejen na německé návštěvníky, ale i české a polské, což opět dokládá překlad webových stránek a propagačních materiálů do těchto jazyků.⁵⁰ Vstupné pro dospělého činí deset euro. Vyšší částka je snadno opodstatnitelná při porovnání hospodářských ukazatelů obou zemí. Za vyšší vstupné může návštěvník očekávat perfektní kvalitu prohlídek, servisu a celkového zážitku z návštěvy.

Ve výčtu pevnostních destinací v Evropě nelze vypustit zmínku o balkánském poloostrově, zejména pevnostní komplex Kalemegdan, nacházející se v Bělehradu při soutoku Sávy s Dunajem.⁵¹ V konkurenčním srovnání nemá srbská pevnost pro tuto práci hlubší význam vzhledem ke své vzdálenosti od našeho regionu. Dá se očekávat, že český návštěvník této pevnosti bude mít zpravidla o pevnostním stavitelství hlubší znalosti. Kromě již zmiňovaných pevností se na území České republiky nachází několik

⁴⁸ 1PLN=5.95Kč; <https://www.kurzy.cz/kurzy-men/nejlepsi-kurzy/PLN-polsky-zloty/>

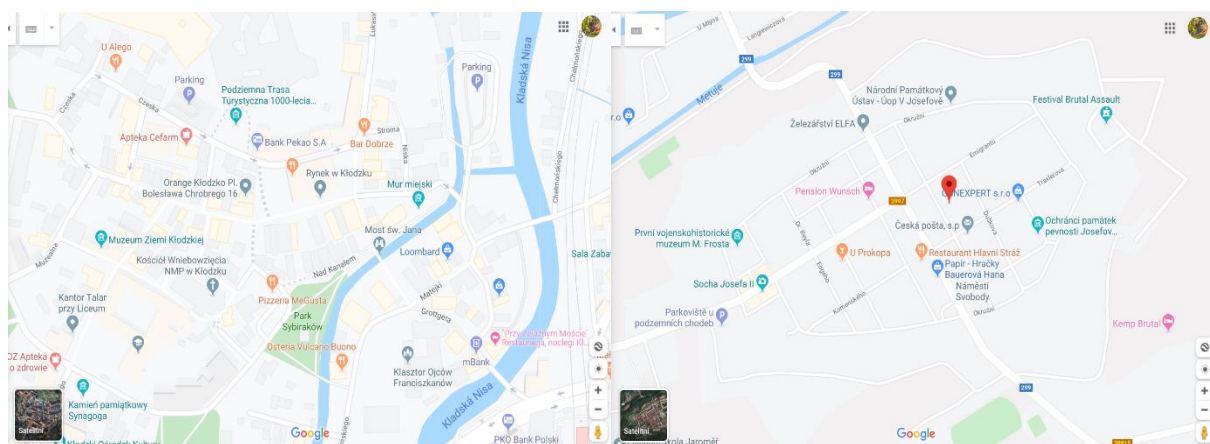
⁴⁹ <http://www.klodzko.pl/umklod/index.php/cs/pro-turysty/stoji-a-shlednuti/kladska-pevnost>

⁵⁰ <https://www.festung-koenigstein.de/cs/otviraci-doba-vstupne.html>

⁵¹ <https://www.beogradskatvrdrjava.co.rs/>

dalších pevnostních měst. Například Praha, Olomouc, Hradec Králové nebo Brno. Zmiňovaná města, byť mají mít fortifikační systémy zajímavé a některé zachovalé.

Mimo pevnostní města, která svým vzhledem a funkcí spadají do stejné kategorie jako pevnostní město Josefov, lze za konkurenci považovat i ostatní památky, které je možno navštívit v okolí Josefova. Poblíž Jaroměře nalezneme několik substitučních konkurentů, jako je zoologická zahrada v nedalekém Dvoře Králové.⁵² Jaroměře se nachází i národní kulturní památka hospital Kuks, zámecké areály v Náchodě a Novém Městě nad Metují nebo vesnice Ratibořice s Babiččiným údolím.

Obrázek 10 a 11: Porovnání dostupnosti služeb Kladska (vlevo) a Josefova-jíž při prvním pohledu je patrný značný rozdíl⁵³

⁵² Idnes.cz [online]. [cit. 2019-10-03]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/zoo-zvirata-navstevnost-rekord-seno.A181021_200233_ekonomika_kafi

⁵³ Převzato z Google Maps

9 Stav pevnostního města

Celkový stav pevnostního města v době jeho vzniku a nyní je diametrálně odlišný. Tato skutečnost je patrná i pro naprostého laika v oboru historie při pouhé procházce městem. Samotný bastion č. 1 (místo začátku prohlídky) je v současnosti díky práci zaměstnanců Střediska Pevnost Josefov v dobrém stavu. Tým zaměstnanců je v poměru k rozloze a potřebám instituce poměrně malý, (méně než 10 osob) nezvládá udržovat v přijatelném stavu celou pevnost. V této skutečnosti hraje nemalou roli finanční rozpočet instituce, který rovněž žádné další opravy mimo turisticky nejfrekventovanější bastion č. 1 nedovoluje.

Za zhoršení celkového stavu pevnosti stojí několik faktorů, hlavní příčinu spatřujeme v masivním využívání celého objektu armádami různých států. Během první světové války byl v pevnosti zřízen lazaret Rakousko-Uherska. Za druhé světové války tento objekt obsadili nacisté. Po skončení války začala hojně využívat pevnostní město Rudá armáda, která zde zřídila autopark a skladiště. V této etapě dějin pevnostního města nebyl brána zřetel na výjimečnou historickou hodnotu díla. Pevnost nebyla pod hlavičkou žádné instituce, ani nebyla součástí městské památkové rezervace. Ve zmiňovaném období docházelo k největšímu úpadku objektu. Vojsko přizpůsobovalo pevnost svým potřebám a často docházelo k narušování původní podoby pevnosti. Nejen armáda, ale i místní obyvatelé se podepsali na dnešním stavu pevnosti. Můžeme uvést příklad, kdy místní občané používali velmi kvalitní tereziánské cihly, ze kterých pevnost byla zbudována, pro vlastní potřeby. Úkaz lze snadno identifikovat při pohledu na první střeleckou galerii, kde zcela chybí podlaha postavená z těchto cihel. Dalším problémem a příčinou současného žalostného stavu města je pověstné „josefovské ghetto“, které začalo vznikat hlavně po odchodu sovětských vojsk z Josefova. Nepřizpůsobiví občané využili prázdných objektů a nestěhovali se do nich. Tito lidé s jinými kulturními zvyklostmi nevnímají historické budovy a celou pevnost jako zdroj příjmů města a turistický cíl. O zlepšení stavu historických budov, které obývají, nejeví zájem.⁵⁴

9.1 Názor obyvatel Josefova na současný stav pevnostního města

Pro následující otázky bylo vybráno několik respondentů z řad obyvatel Josefova tak, aby byli z různých věkových i sociálních kategorií a tak byly reflektovány různé úhly pohledu. Cílem krátkého průzkumu bylo zjistit názor Josefovanů na současný stav jejich města. Výpovědi jsou pro co největší autentičnost zaznamenány v přesném znění.

⁵⁴ Hamerský, Metlíková 2017, s. 6–7

Co si myslíte o dnešním stavu pevnostního města Josefov?

Milena 77 důchodkyně „*Ve městě žiju skoro 50 let. I když je pravda, že tu byli cikáni vždycky, tak teprve po revoluci se to začalo dost zhoršovat. Začali se stěhovat do baráků po vojácích a bylo jich čím dál tím víc. Půlku města nám tady rozkradli. Manžel je několikrát vyháněl i od nás ze zahrady.*“

Jitka 50 redaktorka v rozhlase „*Spoustu budov je zdevastovaných a zničených, což je podle mě obrovská škoda. Nejvíce mě mrzí stav krásného empírového kostela, ve kterém jsem měla svatbu. Nemocnice by také měla být kompletně renovována, ale chápu že není dostatek peněz.*“

Barbora 20 studentka „*Jelikož studuji na vysoké škole v Olomouci a mám přítele z Hradce Králové, tak už se o stav města příliš nezajímám. Ve městě netrávím příliš mnoho času, ale i tak mě mrzí, jak to tam vypadá.*“

Luboš 53 lékař „*Ve městě jsem se narodil a vyrostl. Mám na něj úžasné vzpomínky a dětství zde jsem si užil. Při zakládání vlastní rodiny jsem věděl, že nechci, aby moje děti vyrůstaly zde. Dříve tu byl větší pořádek a klid. Dnes aby se člověk bál jít za tmy v centru po ulici.*“

Co podle Vás zapříčinilo současný stav města?

Milena 77 „*Jak jsem už řekla, nebýt cikánů, tak to tady vypadá úplně jinak. Slyšela jsem, že to tady chtěli koupit Francouzi a investovat tu spoustu peněz. Když sem přijeli a viděli to, tak řekli, že z toho couvají.*“

Barbora 20 „*Myslím si, že z 90 procent cikáni. Nechci vyznít nějak rasisticky, ale kdo v Josefově nežil, tak to nemůže nikdy pochopit.*“

Jitka 50 „*Dle mého názoru tento stav zapříčinilo velké množství romských obyvatel. V žádném případě nejsem rasista a neříkám, že jsou všichni stejní, ale na vlastní oči jsem viděla, jak to tu chodí a jiný důvod žalostného stavu města si prostě nedovedu představit.*“

Luboš 53 „*Zcela jistě armáda, která si nevážila města jako kulturní památky, a následně Romové, kteří využili nastalé situace a po odchodu vojsk začali prázdné objekty obývat. V mnoha z nich není ani připojená na elektrickou síť, tak si dokážete představit, jak to může vypadat.*“

Jak by se podle Vás dala řešit tato situace?

Milena 77 „*Jo hochu, do toho se já nechci motat. Možná kdyby je odsud všechny pakovali, ale to už dneska není možný.*“

Jitka 50 „*Dle mého nese vinu za neřešení tohoto problému vedení města. Přijde mi, že situace je skoro 30 let stejná, a kdo jiný to může změnit, než lidmi zvolení politici. Slyšela jsem, že zahraniční investor chtěl zrenovovat celou pevnost, ale podmínkou bylo vystěhování určitého*

počtu obyvatel, což samozřejmě nelze proti jejich vůli, ale město s nimi alespoň mohlo zkusit jednat.“

Luboš 53 *„Zcela jistě nese vinu město a nedostatečné snaha zastupitelů se tomuto problému věnovat.“*

Co Vám ve městě chybí?

Milena 77 *„Já už sem stará a nic nepotřebuju. Poštu, kam si chodím pro důchod tady máme, Vietnamce, co prodává potraviny taky, takže já jsem spokojená. Když potřebuji něco většího, tak si zajedu do Jaroměře nebo do Polska.“*

Jitka 50 *„Dle mého názoru chybí ve městě akce, kam by se mohli jít bavit i neromští občané, například divadlo. Ze služeb ve městě nevyužívám téměř nic, protože za prací dojíždím automobilem a nakupuji většinou v Hradci Králové nebo Jaroměři.“*

Barbora 20 *„Ve městě bych uvítala více akcí pro mladé. Je pravda, že se tu pořádá hudební festival, ale já bohužel tento typ agresivní hudby neposlouchám a upřednostnila bych tu nějaký poklidný bar, kam bych mohla vyrazit s kamarádkami a nemusela mít strach, že se domů vrátím okradená.“*

Luboš 53 *„Ve městě rozhodně chybí kvalitní restaurace, kam bych se nemusel stydět pozvat například své kolegy. Obchody v této městské části ovládají převážně vietnamští obyvatelé, proto zde téměř nenakupuji. Když jsem zde ještě žil, musel jsem pro kvalitnější zboží dojíždět hlavně do blízkého Hradce Králové.“*

Dle očekávání autora všichni respondenti na otázku, kdo nese vinu za současný stav města, odpověděli téměř identicky. Shodli se, že největší podíl na něm mají Romové, kteří se po změně režimu nastěhovali do opuštěných prostor po armádách Varšavské smlouvy a začali město devastovat. Také si většina myslí, že radnice města Jaroměř by měla vyvíjet větší snahu o zlepšení aktuálního stavu pevnostního města. Co se týká potřeb a služeb města se odpovědi respondentů s ohledem na věk a společenské postavení logicky liší. Mladší lidé chtějí více kulturních institucí a míst, kde trávit volný čas. Pracující generace by uvítala více pracovních příležitostí v okolí a zmiňují nutné dojíždění za prací. Společným znakem je, že dotazovaní ve městě netráví mnoho času a uvažují o změně bydliště.

10 SWOT analýza instituce Pevnostní město Josefov

Před řešením problému fungování jednotlivých institucí je vhodné provést průzkum pomocí některé z metod strategických analýz. Autorem analytické metody využití v práci je americký byznys konzultant Albert S. Humphrey. Dospěl k ní při svém působení ve Stanfordském výzkumném ústavu. Díky této metodě můžeme kriticky zhodnotit podnik, instituci atd. Analýza se snaží poskytnout vhled do budoucnosti a pomáhá nacházet vhodné nástroje ke zlepšení prosperity a fungování. SWOT je zkratka složená ze začátečních písmen anglických slov, kde je S = Strengths (Silné stránky), W = Weaknesses (Slabé stránky), O = Opportunities (Příležitosti), T = Threats (Hrozby). SWOT analýza dále spočívá v hodnocení stavu organizace tím, že ji rozdělí do dvou typů.⁵⁵ První je vnitřní prostředí, tím rozumíme slabé a silné stránky, vnitřních vlivů výkonnosti organizace ve všech důležitých sektorech. Vnější prostředí naopak je specifické tím, že ho organizace nemůže ovlivňovat (existuje mimo a nezávisle na organizaci, ale externě ji ovlivňuje). Úkolem je nalézt příležitosti a hrozby ve všech oblastech organizace. Zde můžeme využít i další analytickou metodu PESTLE, tedy v oblasti: P – politické, E – ekonomické, S – sociální, T – technologické, L – legislativní, E – ekologické. Je vyloučeno, aby u SWOT analýzy byla jedna skutečnost silnou a zároveň slabou stránkou⁵⁶

⁵⁵ SWOT analýza: jak a hlavně proč ji sestavit [online]. 2019

⁵⁶ Grasseová 2012, s. 297–306

	Pozitivní	Negativní/Škodlivé
INTERNÍ	Silné stránky	Slabé stránky
	STRENGTHS	WEAKNESSES
	1 Významné stavitelské dílo	1 Slabá propagace
	2 Bohatá historie pevnostního města	2 Malá personální základna, nízká motivace pro nové zaměstnance
	3 Akce pořádané střediskem Pevnost Josefov	3 Dezolátní stav města
	4 Výhodná poloha	4 Problém s nezaměstnaností
	5 Zdařilé webové stránky a prezentace na sociálních sítích	5 Nízký příliv financí
6 Činnost dobrovolníků a místních spolků	6 Nedostatečné služby	
EXTERNÍ	Příležitosti	Hrozby
	OPPORTUNITIES	THREATS
	1 Ideální prostor pro pořádání festivalů a kulturních akcí	1 Úbytek návštěvníků
	2 Více doplňkových programů a workshopů	2 Růst kriminality ve městě
	3 Možnost pořádat i jiné než vzdělávací akce (sportovní eventy)	3 Zhoršování stavu pevnosti
	4 Dostupnost (stavba nové dálnice spojující Jaroměř s Prahou)	4 Špatný ohlas josefovských obyvatel a jejich nepřizpůsobivost
	5 Prezentace pomocí moderních a interaktivních metod	5 Konkurence
6 Lepší propagace	6 Snižování pevnostního rozpočtu	

Tabulka shrnující SWOT analýzu

Silné stránky

Nejsilnější stránka Josefova je bezpochyby samotná stavba, která je úžasným architektonickým dílem a kulturní památkou, tím pádem je velkým lákadlem pro všechny návštěvníky zajímající se nejen o pevnostní obranné systémy. Další silná stránka je poloha pevnosti, která je snadno dostupná jak z Hradce Králové, tak i ze vzdálenějších míst, protože Jaroměř leží na hlavním tahu do Náchoda. Rovněž je velice přívětivá poloha u hranic a pevnost je proto velmi často navštěvována polskými turisty.

Slabé stránky

K nejslabším stránkám pevnosti patří celkový stav městské části Josefov. Při pouhém průjezdu automobilem touto částí Jaroměře se naskýtá pohled na polorozpadlé objekty lemující hlavní silnici a nepořádek na ulicích. Dalším nedostatkem je malé množství služeb ve městě. Lidé, kteří přijedou do pevnosti, očekávají možnost občerstvení, což se na potencionálně atraktivním místě předpokládá. V okolí pevnosti se nacházejí pouze restaurační zařízení nejnižší kategorie, pro turisty zcela nevhodné. Nedostačující jsou silniční ukazatele a poutače usnadňující návštěvníkovi orientaci. Jako další nedostatek vidíme slabou propagaci celé instituce. Webové stránky instituce jsou sice zdařilé a obsahují všechny žádoucí informace, ale trpí nízkou návštěvností.⁵⁷

Obrázek12⁵⁸.: Pohled na současný stav Josefova

⁵⁷ Důvody mohou být předmětem další analýzy

⁵⁸ Foto autor

Příležitosti

Mezi největší příležitosti pevnosti patří rozlehlý objekt areálu, který je i díky akustice vhodným místem pro pořádání nejrůznějších hudebních vystoupení a kulturních akcí. Největší z dosud probíhajících se nazývá Brutal Assault. Jde o festival metalové hudby, jehož se každoročně účastní několik tisíc lidí. Někteří festivalový návštěvníci zavítají i do pevnosti. Festivaly jsou dobrou možností, jak pevnost nepřímo a bez vysokých nároků propagovat. Více festivalů může přilákat větší množství návštěvníků, a proto by tuto možnost mělo vedení města zvážit. Další zajímavou akcí, která je každoročně pořádána v areálu pevnosti je Gladiator race. Jedná se o rozsáhlou sportovní událost, která se koná po etapách po celé České republice. Stejně jako u festivalů je tato sportovní událost možností, jak dostat pevnost do povědomí lidí, díky velké míře medializace akce.

Hrozby

Největší hrozbou pro pevnost je samozřejmě snižování počtu návštěvníků, což může nastat v případě příliš nízkého počtu zaměstnanců. Chod pevnosti nezajišťují pouze průvodci a lidé připravující program prohlídek, ale také technický personál, který pečuje o exteriéry a zajišťuje technické služby. Další hrozbou je zvyšující se počet romských obyvatel, kvůli kterým vešel Josefov do povědomí Východočechů nejvíce. Cílem však je znát Josefov pro jeho historickou hodnotu.

11 Závěr

V úvodu práce je pro lepší vhled a pochopení zkoumané problematiky stručně nastíněna historie 18. století a události, které předcházely vzniku pevnosti. Jedná se především války Marie Terezie. V této kapitole jsou kromě historického kontextu vzniku pevnosti uvedena fakta a technické parametry, týkající se pevnostního stavitelství, a především funkce obranných prvků. Hlavním cílem práce je analyzovat situaci a vytvořit návrh, jak zlepšit kvalitu prohlídek. Důležité je zatraktivnit proces poznávání zejména mladším návštěvníkům. Z toho důvodu je poslední část věnována muzeologii, muzejní edukaci a hlavně zásadám pro tvorbu pracovního listu, který práce obsahuje.

Výsledky práce se většinou shodují s tezemi, které jsme stanovili na začátku výzkumu, na základě zkušeností autora při práci v Pevnosti Josefov. Instituce zprostředkovává chod pevnosti jako kulturního místa a zajišťuje kontakt návštěvníka s památkou. Z toho důvodu je v práci rozebírána činnost spolku a představeny ostatní aktivity, které v rámci pevnosti pořádá. V práci je zhodnocena propagace tohoto spolku. Největší část kapitoly představuje popis prezentace pevnosti ve světě internetu a sociálních sítí, které dnes hrají zásadní roli při zviditelnění. Dle porovnání s potenciálními konkurenty vychází snaha o propagaci Josefova poměrně zdařile, přesto však trpí nižší návštěvností profilů na různých platformách. Pro zvýšení atraktivity prohlídek pevnostního města byl v rámci práce vytvořen pracovní list, který je určen žákům druhého stupně základní školy.

Ke shrnutí poznatků získaných při výzkumu v poslední kapitole, která identifikuje největší hrozby, příležitosti a silné a slabé stránky instituce. Všechna zjištěná fakta jsou uvedena v tabulce sloužící jako přehledná prezentace analýzy. Podle očekávání autora je pro pevnost největší hrozbou ztráta zájmu návštěvníků, což vede k dalším negativním jevům jako například snižování financí. Zmiňovaná hrozba se může naplnit, pokud začnou převažovat slabé stránky pevnosti. Největší problém Josefova je současný technický stav budov a jejich zneužívání sociálně nepřizpůsobivými občany. Zmíněná fakta se odrážejí i na celkovém vzhledu města. Podle průzkumu mezi místními občany současné politické vedení města nejeví o rekonstrukci pevnosti přílišnou snahu. Naopak k silným stránkám pevnosti patří vlastní stavba, protože se jedná o hodnotné historické dílo uznané za městskou památkovou rezervaci. Hlavního cíle i cílů dílčích se v práci podařilo dosáhnout prostřednictvím důsledné SWOT analýzy, vyhodnocení slabých a silných stránek, na jejímž základě byl vytvořen návrh pracovního listu ke zkvalitnění prohlídek.

12 Zdroje:

Prameny a literatura:

Státní okresní archiv Náchod, fond⁵⁹ Archiv města Jaroměř, inventární číslo 957, číslo jednací 1922–1949.⁶⁰

DOBRORUKA, Luděk, *Pestrá příroda*, Praha 1988.

DUFFY, Christopher, *Kámen a oheň: bastionová pevnost, její zrod a vývoj v dějinách pevnostního válečnictví*, Brno 1998.

FRAIS, Josef, *Reformy Marie Terezie a Josefa II.*, Třebíč 2005.

GRASSEOVÁ, Monika, *Analýza podniku v rukou manažera*, Brno 2012.

HANZAL, Josef, *Od Baroka k Romantismu*, Praha 1987.

JŮVA, Vladimír, *Stručné dějiny pedagogiky*, Brno 2007.

MAGENSCHAB, Hans, *Josef II. Cesta Rakouska do moderní doby*, Praha 2008.

MERTLÍKOVÁ, Olga, *Císař Josef II. a Josefov*, Jaroměř 1991.

MRÁZOVÁ, Lenka, *Tvorba pracovních listů*, Brno 2013.

⁵⁹ Archiv města Jaroměř je jedním z fondů Státního okresního archivu v Náchodě. Fond se vyznačuje hlavně uložením kronik města Jaroměř. Fond vznikl jako činnost samosprávných orgánů města Jaroměř. Archiv kromě kronik obsahuje různé listiny týkající se města, korespondenci významných rodáků nebo soudní výnosy. Po připojení Josefova k Jaroměři v roce 1948 zde můžeme najít i zmínky o pevnosti, a hlavně o Rudé armádě sídlící na tomto strategicky výhodném místě. Archiv se vyznačuje hlavně archiváliemi z 19. a 20. století. Jaroměřský archiv není pozadu a také se snaží jít s dobou a postupně digitalizuje svoje archiválie a provozuje digitální online archiv.

⁶⁰ Jedná se o městskou kroniku sídla Jaroměř obsahující informace z let 1922–1949, ve stejných letech byla také kniha vyhotovována. Kniha je psaná ručně inkoustovým perem. Celá je napsána spisovnou formou českého jazyka. Celkový počet stran je 794. Rozměry knihy činí 275 x 345 x 60 mm. Kronika je opatřena koženou vazbou červenohnědé barvy. Titulní nápis kroniky je pozlacen. Součástí jsou i vlepene fotografie a výstřižky (například z novin). Na vzniku se podíleli tři kronikáři, a to Jan Stanislav Polický, Vladimír Kopal a Josef Tonar. Kronika byla sepsána v Jaroměři. Spolehlivost se zdá být na vysoké úrovni, jelikož informace lze ověřit například pomocí denního tisku a všichni kronikáři se také na konci knihy zavazují k autentičnosti.

NOVÁK, Václav, *Pevnostním městem Josefovem*, Jaroměř 2000.

OSTŘANSKÁ, Ivana, *Muzejní pedagogika*, Brno 2007.

POCHE, Emanuel, *Matyáš Bernard Braun*, Praha 1986.

PROKEŠOVÁ, Vlasta, *Pevnost Josefov*, Česká Skalice 1972.

SKŘIVAN, Aleš, *Války o rakouské dědictví, 1740–1748*, Praha 2001.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra, *Muzejní edukace*, Olomouc, 2012.

TAYLOR, Alan John Percivale, *Poslední století habsburské monarchie: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918*, Brno 1998.

VONDRA, Roman, *České země v letech 1705–1792*, Praha 2010.

VONDRA, Roman, *Josef II. (1741–1790)*, Praha 2010.

WEISSENSTEINER, Friedrich, *Synové Marie Terezie*, Praha 2005.

WINTER, Eduard, *Josefinismus a jeho dějiny: Příspěvek k duchovním dějinám Čech a Moravy 1740–1848*, Praha 1945.

Internetové zdroje:

Czso.cz [online]. [cit. 2019-06-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-za0wri436p>

[klodzko.pl/umklod/index.php/cs/pro-turysty/stoji-a-shlednuti/kladska-pevnost](http://www.klodzko.pl/umklod/index.php/cs/pro-turysty/stoji-a-shlednuti/kladska-pevnost)

<http://www.koenigstein.cz/historie/>

Pevnostjosefov.cz [online]. 2019 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://www.pevnostjosefov.cz>

SWOT analýza: jak a hlavně proč ji sestavit [online]. 2019 [cit. 2019-06-10]. Dostupné z: <https://www.cevelova.cz/proc-swot-analyza/>

Pevnostjosefov.cz [online]. 2019 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z:

<http://www.pevnostjosefov.cz/udalosti/>

Pevnost Josefov: Muzeum Waldemara Matušky [online]. 2019 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.jaromer-josefov.cz/volny-cas/kam-za-kulturou/muzeum-waldemara-matusky/>

<https://www.veronikasadventure.com/cs/pruvodce-belehrad-srbsko/>

Zdroje obrázků:

Obrázek 1: encyklopedierokycan.sweb.cz/Rokycany-Podlaha-soupispamatek.htm

Obrázek 2: pevnostterezin.cz/otazky/tvar-pevnosti/

Obrázek 3: cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie

Obrázek 4: stoplusjednicka.cz/josef-ii-sverazny-cisar-reformator

Obrázek 5: google.com/maps

Obrázek 6: google.com/maps

Obrázek 7: foto autor

Obrázek 8: foto autor

Obrázek 9: foto autor

Obrázek 10: google.com/maps

Obrázek 11: google.com/maps

Obrázek 12: foto autor

Obrázky obsažené v pracovním listu:

cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie

stoplusjednicka.cz/josef-ii-sverazny-cisar-reformator

https://www.svejkmuseum.cz/new/slovník/r_vlajka.htm

https://cs.wikipedia.org/wiki/St%C3%A1tn%C3%AD_znak_Rakouska

<https://www.muzeumhb.cz/expozice/staflova-basta/>

<http://www.pevnostterezin.cz/struktura-pevnosti/vnejsi-val/ravelin/>

<https://rf-hobby.cz/clanek/fridrich-ii-veliky-vojevudcem-proti-sve-vuli/>

https://cs.wikipedia.org/wiki/S%C3%A9bastien_Le_Prestre_de_Vauban

13 Přílohy

13.1 Pevnostní město Josefov – vyplněný pracovní list pro 2. stupeň základních škol

Rozklíčujte, o jaké osoby na podobiznách se jedná a napište, jakou mají souvislost s pevnostním městem Josefov

1 Marie Terezie (1717-1780) osvícená česká královna, matka Josefa II., která vedla války s Pruskem

2 Josef II (1741-1790) rakouský císař, nechal zbudovat pevnost Josefov, zavedl řadu reforem

3 Sébastien Le Prestre de Vauban (1633-1707) francouzský architekt a inženýr, jeden z nejuznávanějších představitelů pevnostního stavitelství a francouzské inženýrské školy

4 Fridrich II. Veliký (1712-1786) jeden z největších vojevůdců 18. století, vedl války s Marií Terezií, pruský král, představitel velmoci, kvůli které byla pevnost zbudována

Vysvětlete následující pojmy úzce spjaté s pevnostním stavitelstvím:

bašta-středověký fortifikační prvek-převyšuje hradby, aby se z ní dalo střílet-později se z bašty vyvinul bastion

kasematy-chodby v opevnění pevnosti-slouží jako přístup ke střeleckým galeriím v pevnosti, ubikace, skladiště či žalář

střelecká galerie-hlavní komunikační chodba, umožňující přístup do ostatních částí podzemí-je z ní možno vést palbu proti nepříteli pronikajícímu do pevnosti

černá kuchyně-prostor s komínem, pod nímž je otevřený oheň-tento způsob se používal k vaření a vytápění prostor

ravelin-prvek pevnostního stavitelství-chránil zranitelnou kurtinu a mohl poskytovat palebnou podporu sousedním bastionům

minová chodba-systém slepých chodeb, které sloužily jako obranný mechanismus-speciálně vycvičený voják umístil nálož do chodby, která poté byla utěsněna a odpálena

Tajenka:

1. Pevnost Josefov byla zbudována na soutoku dvou řek, což obráncům poskytovalo značnou strategickou výhodu. Znamější z řek Labe využívá i sesterská pevnost Josefova. Jak se jmenuje druhá z řek?
2. Jak se nazývá město, jehož se po druhé světové válce stal Josefov součástí?
3. Pevnost svůj název Josefov nese na počest císaře Josefa II. Takto však byla pojmenována až po jeho smrti. Jaký je původní název pevnosti?
4. Uveď název rozsáhlého konfliktu, který změnil mocenské uspořádání Evropy a předcházel stavbě pevnosti Josefov. Válka je pojmenována dle počtu let, které trvala.
5. Jeden z obranných prvků pevnosti, který měl za úkol pomocí těžkých dveří znesnadnit nepříteli postupování pevností.
6. Roku 1968 vtrhla do Čech vojska Varšavské smlouvy. Pevnost byla přebudována na vojenskou základnu a skladiště. Která armáda měla vůdčí slovo v tomto uskupení a zároveň byla nejpočetnější?
7. Minové chodby v pevnosti se dělí na tři kategorie dle hloubky. Chodby v hloubce 4m se nazývají podpovrchové, 8m hlubinné. Doplň, jak se nazývá zbývající typ chodby, který je 6m pod povrchem.

1.	M	E	T	U	J	E													
2.		J	A	R	O	M	Ě	Ř											
3.		P	L	E	S														
4.				S	E	D	M	I	L	E	T	Á							
5.			K	U	F	R													
6.				S	O	V	Ě	T	S	K	Á								
7.			E	N	V	E	L	O	P	N	Í								

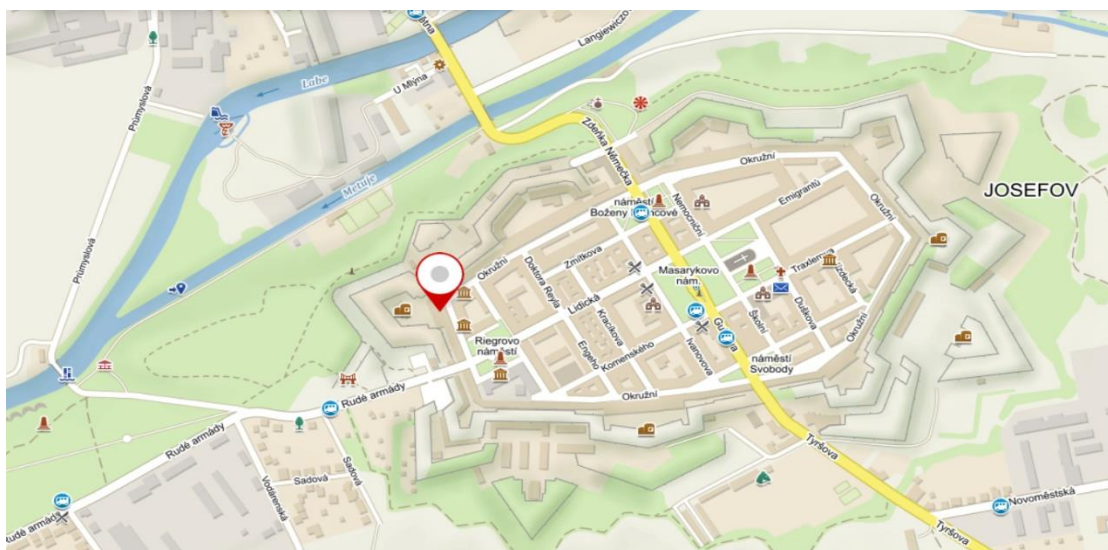
Vlajka a státní znak Habsburské monarchie existující mezi lety 1526–1804

Kvíz:

zvolte vždy jednu správnou odpověď

1. Ve kterém roce byla pevnost předána do rukou armády jako plně obranyschopná:
d) 1780
e) 1787
f) 1866
2. Jak zní jméno hlavního inženýra a architekta pevnosti Josefov (u odpovědi, kterou zvolíš, připiš národnost dané osoby):
d) Josef II.
e) Josef Václav Radecký z Radče
f) Claude Benoît Duhamel de Querlonde - Francouz
3. Kolika bitvami pevnost Josefov za svou existenci prošla:
d) 0
e) 1
f) 4
4. Kolik kilometrů chodeb pevnost původně měla:
d) 20
e) 40
f) 110
5. Jak se nazývá opevněná budova určená pro sklad střeliva a střelného prachu:
d) prachárna
e) muniční sklad
f) zbrojnice
6. Pevnost Josefov má sesterské pevnostní město, které vešlo ve známost hlavně svou temnou historií během 2. světové války. Název pevnostního města zní:
d) Auschwitz
e) Treblinka
f) Terezín

Pevnost Josefov jako muzejní instituce

Pohled na pevnost na mapě s označeným začátkem prohlídky⁶¹.

Název: Pevnost Josefov, Bastion I a podzemí

Adresa: MKS Jaroměř

Středisko Pevnost Josefov

Okružní 34

551 02 Jaroměř – Josefov

Otevírací doba: Út to Pá - 9:00 až 17:00

(Pondělí zavřeno)

Vstupné: základní: 120 Kč, snížené: 60 Kč, rodinné: 250 Kč, po domluvě lze uspořádat prohlídky pro školní skupiny či zájezdy za zvýhodněnou cenu, za příplatek lze uspořádat také all-inclusive prohlídku nebo prohlídku mimo otevírací dobu

Telefon: +420 491 812 343

Email: info@pevnostjosefov.cz

Webové stránky: www.pevnostjosefov.com

Zřizovatel: Město Jaroměř⁶²

⁶¹ Převzato z Google Maps

⁶² Pevnostjosefov.cz [online]. 2019

13.2 Obrazové přílohy dokazující současný stav pevnosti (foto autor):

